

DEMOKRACIJA

SOCIJALISTIČNA REVIIJA

Jugoslovanska številka.

VSEBINA: Uvodnik. — Outlaw: Sile narodnega prebujenja.
Fran Albrecht: Molitev. — V. Korač (Zagreb): Proletarijat u Hrvatskoj i jugoslavenski problem. — Dr. Alojz Zalokar: Zdravstveni preporod. — Niko Bartulović: Demokratičnost Jugoslavenstva. — Pavel Fleré: Naše šolstvo po vojni. — Ferdo Kozak: Nekaj misli iz preteklega leta. — Abditus: »Daj nam naš vsakdanji kruh.«
— Oton Župančič: Slovanska lipa na Vaclavskem trgu.
—: Ideja slovenskega naroda.

„DEMOKRACIJA“

izhaja začasno po enkrat na mesec kot dvojna številka. Na leto velja K 16.—, za pol leta K 8.—, za četrť leta K 4.—. Posamezna številka po 80 vinarjev.

V Trstu prodajata „Demokracijo“ knjigotržec Schimpf na Borznem trgu in tobakarnar Stanič, via Molin piccolo 14.

Prosimo vse zamudnike z naročnino, da jo prej ko mogoče poravnajo.

Delniška glavnica K 10,000.000. Rezervni fondi okroglo K 2,000.000.

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani.

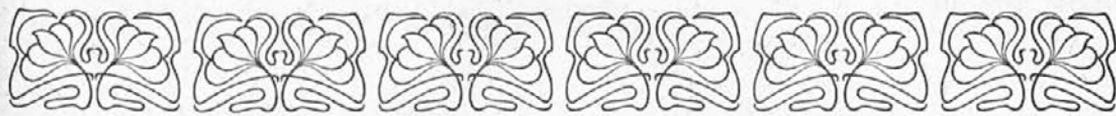
Podružnice v Splitu, Celovcu, Trstu, Sarajevu, Gorici (sedaj
v Ljubljani) in Celju.

Sprejema vloge na knjižice in tekoči račun proti ugodnemu obrestovanju. Kupuje in prodaja vse vrste vrednostnih papirjev, financira erarične : dobave in dovoljuje aprovizacijske kredite. :

Poslovalnica c. kr. avstr. razredne loterije.

Za uredništvo je odgovorna Štebi Alojzija. — Uredništvo in upravništvo je v Ljubljani, Kolodvorska ulica št. 5.

Lastnina in založba „Slovenske Socijalne Matice“ v Ljubljani, r. z. z o. z. Tiska „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani.

Outlaw:

Sile narodnega prebujenja.

I.

Ideja za ujedinjenje jugoslovanskih narodov je prepojila v dobi enega leta s tako vehemenco vse plasti našega ljudstva, da mora vsak resen raziskovalec naših narodnih in političnih razmer vprašati, kje je izvir te našemu narodu doslej neznane izredne potencijelne energije, od kje je dobila vsa politično zavestna in nezavestna masa narodova to izredno samosvojo okrepitev.

V zgodovini jugoslovanskih narodov je bilo mnogo važnejših dogodkov in dob, ko je prišla narodna zavest do jačjega osokoljenja nego danes, najdemo brez truda zelo pomembne in znamenite etape narodnega razvitka, ko so tudi ti siromašni jugoslovanski narodi poizkusili stopiti na svoje noge, se hoteli politično osvoboditi in se vzdramiti iz njim vsiljene letargije. In vendar so bili vsi ti manjši ali večji poizkusi, če ne baš v škodo narodovo, potem vsaj neplodni za osamosvojitve. Vsi poizkusi, da bi pogumno korakali po svojih potih, so umrli že v predpripravah ali pa so tako klavrnega spomina, da je bolj umestno, ako se jih spominjamo zgolj kot kronisti.

Rešitev jugoslovanskega vprašanja je bila vedno odvisna od številnih tujih interesov, tako da so ti tuji interesi končno in vedno utopili naše, če tudi še tako

življenjske interese. Tudi danes so ti tuji interesi velikanske gore, so po zatrdilih veljavnih državnikov nepremostljive težkoče, a ne samo to. Vsakemu od nas je jasno, da delujejo ti tuji interesi danes z mnogo jačjim aparatom nasproti nam, da se še nikdar v življenju našega naroda niso sklenili vsi naši neprijatelji v tako tesno zvezo, da zamoré do kali vsako možnost jugoslovanskega ujedinjenja. In vendar je naš narod — prvič v zgodovini — resnično ves narod in ne le njegovi zastopniki, poln upanja, da doseže v enem samem in nadčloveškem naskoku to, kar je njegovemu življenju potrebno, česar si do danes ni upal ne zahtevati, kaj še doseči.

Od kje ta sila, od kje ta energija?

II.

Izgleda, kakor bi izviralo to z največjo energijo vstalo prebujenje našega naroda iz ene same čudežne besede, iz enega samega poziva proroške duše. Ni nobenega znamenja, da bi se bile vršile za to nenavadno vstajenje izredne priprave ali da bi bilo to mogočno gibanje bog ve kako organizirano; ni nobenega povoda, da bi dvomili o iskrenosti in istinitosti pravega narodnega pokreta. Resnica je, da ta današnji, ves narod obsegajoči preporod k politični zavednosti do včeraj še samega sebe se nezavedajočega plemena, piše eno nepozabljivo ime v našo zgodovino: dr. J. E. Krek, kakor da bi bilo to ime, ta oseba, ona beseda, ona zavest, ki je poklicala narod k vstajenju. A posamezna oseba ne ozreli vse narodove mase za eno samo, v narodu splošno prepričanje, v eno samo činjenico zgodovinskega dejanja, ne ustvarja temeljev za njegovo revolucionarno vstajenje. Početek socialnih preobratov je pač najčestejše dvignil ustvarjajoči in maso prevladajoči duh genijalnega posameznika, a to samo v toliko, v kolikor je ta duh le zbral narodove moči v pravo formulo, v kolikor je izpoznal pravi trenotek in sposobnost narodovo za preokret na nova, realna pota. On je kakor šofer, vozeč v klanec, ki pozna dobro svoj voz in ki iz delovanja in glasu motorjevega spozna pravi trenotek, da uklopi drugo, prikladnejšo brzino. Delo tega posameznika je le pravočasno uklopljenje prikladnega delovanja narodove mase, ker se je umevanje novega časa posplošilo in ustvarjajoča tvarina v narodu že tako zgostila, da je potreben le mal sunek, da se vsa narodova gibala strnejo v eno samo smernico. Dozorele in ves narod prevladajoče misli ustvarijo dejanja — revolucionarnega vstajenja.

Dr. L. pravi v prvem zvezku „Demokracije“: „O obsegu in obliki jugoslovanskega združenja ne moremo v podrobnostih odločilno govoriti, ker ni odvisno samo od nas; a nobenega dvoma ne more biti o tem, da je spočeta misel in neomajna volja v naši moči.“ (Str. 15).

Narod je torej prepojen z zavestjo lastne moči, lastne državnotvorne sposobnosti in ta zavest je razklenila v njem občudovanja vredno voljo vztrajanja. Pa zakaj preje ne? Takrat ko se je slovenski narod boril za svoje tako važne politične in narodne pravice? Ko so iz naroda istotako vstajale posamezne moči, mogoče prav tako sposobne kakor danes? Šlo je takrat za izrazito politične in narodnostne cilje; oni boji niso zajemali svojih moči iz najgloblje potrebe narodove, oni boji niso vzrastli iz splošne eksistenčne potrebe naroda in niso temeljili na dnu sil narodove duše.

Narod je hodil razdvojen, ne se zavedajoč samega sebe, preko pravega spoznanja po stranski poti, ki jo je smatral za glavno cesto.

Dejstvo je, da pride za vsak narod kritičen trenotek, ko se poleg vseh raznolikosti v verskih, narodnih, političnih ali socialnih ozirih strnejo vsi skupni interesi v prednjo vrsto in se pozabijo medsebojna nesoglasja in lokalni spori. V tem trenotku so se torej izkristalizirali vsi pravi interesi narodovi na površje, narod je postal v resnici splošna narodna enota; samozavest naroda se je porodila iz moči skupne in splošne potrebe, in iz zavedanja skupne in splošne volje je sledila potreba skupnega dela vseh plasti naroda.

Gotovo je v zgodovini vsakega naroda to najvažnejši trenotek in edini, ki mu ustvarja za samoodločbo in osamosvojitve potrebno in neomajno energijo in moč odločnega vztrajanja. Ta sila poleta in moč vztrajanja ni nikdar le posledica uvaževanja ali neuvaževanja državnih oblasti, ni zgolj učinek političnega ali narodnega zatiranja, nego je gospodarski in socialni naravni razmah naroda, ko je ta prispel do svojega narodno-gospodarskega in socialnega uveljavljenja, ko se je zavedel samega sebe.

Jugoslovansko državno ujedinjenje je narodno-gospodarski problem in prav s tega stališča je mogoče to gibanje pravilno oceniti, le na tej poti najdemo smer ugodne in vsemu narodu pravične rešitve. Le na podlagi razumevanja in upoštevavanja naših narodno-gospodarskih potreb nam je mogoče spoznati, od kje ta vehementna sila narodnega vstajanja, od kje ta silna energija.

Skupni interesi narodovi niso obenem tudi splošni interesi vsega naroda. Skupni interesi narodovi se izražajo obče le v nacionalnih in političnih zadevah, med tem ko so splošni interesi utemeljeni globoko v ekonomičnih potrebah vse narodne celote kakor aktivnega člana svetovnega organizma, v potrebah narodne enotnosti kakor enake obče kulturne in gospodarske sestavine in enakega duševnega razpoloženja.

Je v skupnem interesu naroda, da se pri vseh njegovih sodiščih, občinah, trgovinah, v vsem javnem življenju občuje v njegovem jeziku, kakor je v skupnem interesu slovenskega naroda, da se slehernemu otroku zajamči šolanje v slovenskem jeziku. Skupni interes naroda zahteva, da se zadnjemu hlapcu podeli enako volilno pravico kakor peščici „naših“ veleposestnikov. To je brez dvoma; a stremljenje po teh zahtevah ni tako mogočnega vpliva, da bi zrevolucioniralo celoto naroda.

V dosti globočjem, splošnem interesu naroda pa je, da se omogoči slehernemu otroku šolanje sploh, da se volilna pravica posploši na vse člene človeške družbe enako, ne glede na spol, da država obdavči bajtarja kakor veleposestnika po enakem pravičnem merilu. V splošnem interesu je, da preskrbi država vse predpogoje, da more slovenski kmet istotako produktivno obdelovati svojo zemljo in prodajati sadove kakor nemški veleposestnik, da malega slovenskega obrtnika ali trgovca ščiti pred spekulativnim izkoriščanjem prekupčevalstva ali pa da zagotovi proletarču možnost, da seda prav tako k dobro obloženi mizi kakor ogrski mogotec.

Ne le iz politične ali narodne potrebe, kakor v preteklosti, gre naš današnji boj, nego ta boj je vzrastle iz narodno-gospodarske potrebe, torej iz najbolj živega interesa tako posameznika kakor vsega naroda — odtod ta sila gibanja, ta krepka energija.

III.

Vzrok naše splošne kulturne zaostalosti za drugimi narodi države ni v prešibki narodni zavesti, nego v prirojenem hlapčevskem čutu našega naroda, in v tem, da se ne zaveda svoje narodno-gospodarske veljave. Zavest narodno-gospodarske veljave je bila med jugoslovanskimi plemeni do najnovejše dobe ravno premalo ukoreninjena, ni prišla do uveljavljenja v splošnosti. Hlapčevstvo v pravem pomenu besede je bil najbolj karakterističen in najbolj žalosten pečat naše narodne individualnosti, je bilo težka zapreka vsakega življenjskega razmaha naroda.

Za vsestranski razvoj naroda je pa ravno hlapčevstvo v narodno-gospodarski smeri največja cokla, ako ne njegov pogin. Po mojem mnenju moramo v prvi vrsti vzgojiti naše ljudi v individualitete, v zavedne producente in konsumente. Pred vsem moramo privedi naš narod do prepričanja, da je njegova eksistenca narodno-gospodarsko iste vrednosti kakor naših sosedov. Nacijonalno prepričanje in zavedanje je šele sekundarnega pomena in pride samo po sebi, kakor hitro se posameznik uveljavi kot enakovredni člen človeške družbe.

Da pride to samo po sebi, da se nacijonalno zavedanja oglasi nepoklicano v pravem odločilnem trenutku, nam je najboljši dokaz sedanja doba, ko je narodova emancipacija počela izslediti svoje uveljavljenje, svoj narodno-gospodarski pomen. Kajti le to je dalo majski deklaraciji dobro utrjeni temelj, le to zavedanje samega sebe je postavilo ves narod v boj za lastno, politično in gospodarsko neodvisno državo.

Smo še agraren narod. Zato pogledjmo v prvi vrsti našega poljedelca, hrbitišče naše narodne države.

Kaj je bila našemu kmetu njegova zemlja v predvojnem času? Kos lastne posesti, katera mu je kolikor toliko zagotavljala preživljanje in toliko dohodkov, da je najnujnejše stroške, ki jih je moral v denarju izdajati, pokrival. Njegova zemlja je bila v pravem pomenu besede le shramba za vse leto potrebnih živil, konglomerat najrazličnejšega obdelovanja, brez ekonomičnega smotra in brez sistema. Njegov hlev je predstavljal le gonilno moč pri obdelovanju polja, njegov svinjak le superplus užitka za praznike in poletni čas, ko je večji delavni napor zahteval boljše prehrano.

In potem je prišla druga doba: obdelovanje zemlje pod mnogo težjimi pogoji. Kmet je pričel računati, koliko bo zaslužil pri teh visokih cenah, ako svojo zemljo ob-

delava na drugačen način, kako jo more in mora obdelavati, da z manjšim trudom doseže večji denarni efekt. In poleg vseh težkoč zaradi pomanjkanja delavskih moči, mu je njegova zemlja zopet prinašala obilen sad, toliko izkupička, da se je naenkrat pri posojilnicah oddolžil, a ne samo to, nalagal je tudi precejšnje prihranke. Ta izredna doba je kmetovalca prepričala, da je njegova zemlja nekaj, kar se upošteva v narodnem gospodarstvu. Prvič se je kmet začutil gospodarja na svoji zemlji, se je zavedel, da je tudi on kdo, ki sme tudi jemati in zahtevati, a ne samo dajati.

Tako je prišlo kmetiško prebivalstvo do prebujenja, do samozavesti. Obdelovalec zemlje je spregledal in zaklical: mi, ki živimo na tej slovenski zemlji, mi, ki obdelujemo preje tako neznana in neupoštevana polja, smo istotako člani narodno-gospodarskega proizvodjanja. Mi Slovenci, kot obdelovalci svoje zemlje, smo prišli do prepričanja, da imamo le mi pravice do te zemlje, da je ta naša dragocena gruda enake vrednosti kakor druga, mi trpini doslej zaničevane zemlje smo enako vredni člani človeške družbe, ker le naše delo, ker le naše proizvodnje in negovanje te grude daje državi ono oporo, da lahko obstoji.

Za obdelovalca zemlje je dobil pojem — zemlja — ves drugačen, globočji pomen. Zemlja mu je sedaj del njegovega najbolj lastnega življenja, je nekaj, kar je z njegovo novo zavestjo nerazdružljivo zvezano. Zemlja je postala upanje, zemlja je cilj, zemlja mu je odvzela pečat hlapčevstva. Vstal je naš kmet, se otrešel verig in samozavesten stopil na trg, torej na ono torišče, kjer odločajo samosvoje, narodno-gospodarske sile dobro naroda. Šlo je pa tu za slovenski narod. Ko je začutil posameznik svojo osamosvojitvev, zavedanje samega sebe, je zaželel istočasno tudi vsej svojej trpeči občini, deželi, narodu osamosvojitvev in zavedanje. Začutil je, da nista le njegova ljubljena zemljica in njegov mali hlev gotovega narodno-gospodarskega pomena, nege občutil je s svojim notranjim prepričanjem, da je vsa slovenska zemlja zrela za prebujenje, da je vsa ta naša gruda ustvarjena za lastno življenje, a ni namenjena izkoriščanju v tuje interese. In ko je bila v avstrijskem parlamentu izgovorjena ona velevažna formula, je naš kmet, oprt na svoje življenjske interese, stopil neustrašeno na plan in se oklenil deklaracije.

Lastna narodna država je torej za naše poljedelstvo upanje narodno-gospodarskega napredka. Ona obljublja in jamči uveljavljenje njegove gospodarske vrednosti. Z osamosvojitvijo naroda pričakuje popolno osamosvojitvev svoje osebe. Temu delu

naroda je torej samoodločba in uresničenje jugoslovanske države narodno-gospodarski, življenjski problem.

Ker je pa to narodno-gospodarski in ne le politični problem, pa cilj narodne osamosvojitve in obenem zaključek tega prebujenja. Z doseženim ciljem prične šele glavno delo v prosep mlade države. In ker to delo ni malenkostno, nego zelo težavno in njega rešitev usodepolnega pomena za bodoče življenje države, je treba že pri njenem rojstvu misliti na to, kako ohraniti to novo telo močno in veliko na lastnih nogah.

Ako imamo pred očmi državo, obstoječo iz vseh slovenskih in srbsko-hrvaških pokrajin, uštevši Bosno in Hercegovino, vidimo, da ona sama — pri današnjih razmerah obdelovanja — ne more preživljati vsega prebivalstva. Nadprodukcija Hrvaške in Slavonije ne krije deficita alpskih in kraških pokrajin. Mogoče je pa, da postane ta država tudi v tem oziru aktivna, ako se uredi obdelovanje zemlje po ekonomičnem in modernem sistemu. Priznati moramo, da je tehnika našega poljedelstva do danes na najnižji stopnji; povsod je treba reorganizacije in moderniziranja. Glavne točke se glase: dvigniti plodovitost zemlje v kulturno-tehničnem oziru, intenzivnejša izraba vodnih sil in preskrba vseh okrajev z električno energijo, ustanovitev poljedelskih šol, oziroma trajnih kurzov, ekonomična delitev obdelovanja, splošna uporaba poljedelskih strojev in končno smotreno kultiviranje širnih kompleksov do danes še mrtve zemlje.

Razprava o tem predmetu pa ne leži v okviru tega članka. Poskusil sem s to opazko le pravočasno opozoriti, da je s problemom jugoslovanskega vprašanja v najožji zvezi problem reorganizacije našega poljedelstva. S trenutkom narodne osamosvojitve je treba tudi našemu poljedelstvu preskrbeti vse predpogoje, da se more dvigniti iz današnjega neracijonalnega in primitivnega obdelovanja zemlje. Problem jugoslovanske države je obenem izredno važen agraren problem našega naroda, ako se hočemo oprostiti tuje agrarne odvisnosti.

IV.

Prav do enakih temeljnih pojavov pridemo, ako preiščemo nagibe prebujenja v razredu srednjega stanu — proletarijata, kot skupine uradništva, malega obrtništva, trgovstva in delavstva.

Uradništvo — sem štejem odvisno in neodvisno, uradnike v strogem pomenu besede in proste poklice — posebno ono, ki je naseljeno po večjih mestih, se bori sedanje dni s težkimi skrbmi za svoj obstanek. Navajeno, da predstavlja nekako elito naroda, da polni zabave in gostilne v vedno praznični obleki in vzgojeno v domnevi, da že poklic sam na sebi dviga njega nad ostalim prebivalstvom, je bilo kolikor toliko v tej dozdevnej nadvrednosti podpirano nezavestno od kmetiškega in delavskega naroda, dokler ni prišla vojna s svojimi posplošenimi zahtevami in z odpravo vseh namišljenih predprav.

Vojna je izenačila vedno bolj ekonomske razlike družbe in dolgotrajnost te vojne je pripeljala uradništvo na isto križevno pot v borbi za vsakdanji kruh kakor najsiromašnejše plasti naroda. Most med tema dvema razredoma je postajal vedno bolj trhel, dokler se ni popolnoma podrl in sta bila uradnik in zadnji delavec v enakem klavnem položaju, z enakimi skrbmi za preživljanje, z enakimi potrebami in zahtevami zaboljšanje materijelnega položaja.

Eno samo pričakovanje, eno samo upanje je v tem materijelnem boju navduševalo to družbo in ji obljubljalo, da pride za trpljenjem odrešenje. To upanje je vzkliko iz pričakovanja po narodni osamosvojitvi, to pričakovanje je vzrastlo iz gotovosti, da

le samoodločba naroda more najvestnejše in najpravičnejše odpraviti vse materijalne skrbi, ker le lastna država zagotovi pošteno konkurenco pri stremjenju po boljšem eksistenčnem temelju.

Malo obrtništvo je bilo z vojnimi krivicami še bolj občutno prizadeto, ako ne skoraj uničeno. Da se njegov ruín ni pokazal v usodnejši obliki, je pač v tem, da je večina te skupine bila vpoklicana; vgnezdila se je pa tem večja skrb in bojazen v rodbinah vpoklicanih. Zelo otežkočena bo njih eksistenca po vojni, ko bo delavno polje malega obrtništva zaradi mogočno razraščenege kapitalizma zelo zoženo in njegova konkurenčna zmožnost brezprimerno otežkočena.

Majska deklaracija je tudi zanj izhod iz sedanje mizerije, ker mu nudi možnost eksistence. Lastna država, ozemlje enakih ekonomičnih razmer, ga bo ščitila s svojimi naravnimi mejami pred zatirajočo konkurenco mogočno razvitega industrijalizma nemških pokrajin. Seveda so državne meje nesposobne in nepoklicane, da bi zadrževale veleindustriji pot v to novo zemljo in bilo bi tudi z narodno-gospodarskega stališča vsako zaviranje tega naravnega nasilja za razvoj mlade države škodljivo. A kdo misli v upanju na boljše čase na one suhoparne in krute zakone narodno-gospodarskega razvoja? Vidi pred seboj le prostejše polje, vidi mlado državo, omejeno na enake gospodarske odnošaje in upa na odrešenje svojega težavnega položaja, kakor upa ves narod na svoje splošno vstajenje. Dela in kruha malemu obrtništvu, ne samo političnih svoboščin, katerih nujnost še ne občuti iz globine potreb. Za delo in za kruh manifestira z majsko deklaracijo tudi ta osiromašena skupina, delo in kruh naj prinese ugodna rešitev jugoslovanskega vprašanja.

Malo trgovstvo ni v toliki meri v svoji eksistenci vsled vojne ogroženo kakor obrtništvo. Je pa tem bolj zainteresirano na bodočnosti jugoslovanske države, katera mu obljublja ugodnejša tržišča, svobodnejšo konkurenco in uspešnejši in hitrejši razvoj. Da se iz tega vitalnega ekonomičnega interesa ta skupina slovenskega naroda v celoti oklene majske deklaracije, je povsem razumljivo in naravno.

In delavstvo? Ono zna najboljšo oceniti vrednost političnih svoboščin, nacionalnih pridobitev. Kapital kakršnegakoli izvira, investiran na naši zemlji, ga osvobodi izseljevanja, ker mu zagotovi na domačih tleh življenje. Industrijski delavec sicer ne priznava narodnih mej v svojem eksistenčnem boju, ne veže svoje delovne sile z narodnimi interesi, ker mu ti nikakor ne garantirajo življenjskega obstanka. A vendar je tudi delavstvo izpregledalo in se oprijelo ideje narodne države, narodne osamosvojitve. Delavstvo je ravno zaradi svojega internacionalnega mišljenja stopilo v vrsto boriteljev za pošteno rešitev jugoslovanskega vprašanja in je v srcu gotovo v celoti z a i d e j n o b i s t v o majske deklaracije. Od kje naenkrat ta dozdevni preobrat?

Delavstvo je preresno v svojem gospodarskem boju, da bi ga moglo izvabiti kako izrazito narodnostno vprašanje s pravega pota, katero bi mu nudilo le fiktivne, ne realnih ugodnosti njegovega položaja. Delavstvo je ojeklenelo v svojih upravičenih gospodarskih in socialnih bojih, zato bi ga ne mogla ogreti kaka n e s p l o š n a narodna ali politična zahteva, ki bi stremela le po tem, da se zamenja zgolj suknja gospodarjeva, a ne bi odpravila krivičnega sistema gospodarjevega. Za svoj gmotni in socialni povzdig zahteva delavstvo prilike, da se politično in gospodarsko krepkejšo uveljavi, da doseže v svojem poklicu višjo kvalificiranost, da doseže za svojo izobrazbo praktičnih šol, ker le po tej cesti gre njegov boj za boljšo bodočnost.

Da doseže te predpogoje napredka, za to potrebuje narodne osamosvojitve, a tudi v eksistenčnem interesu države je, da kolikor hitro mogoče vzgoji trdno in kvalificirano delavstvo, da se tako otrese tujega priseljevanja in raznarodovanja. Njegovo

upanje, da se mora dvigniti njegov materijelni in socialni položaj z osamosvojitvijo naroda, je popolnoma upravičeno, njegovi računi o gospodarskem pomenu lastne države so jasni in realni. Ni tu nobenega nepravlega nacionalističnega ali samo političnega vznichenja, nego iz globine vsega navdušenja gleda odprtih oči in polne zavesti veliki pomen tega narodno-gospodarskega razvoja.

A tudi z izvojevanjem narodne države ostane in mora ostati stanovsko zavedanje delavstva slej ko prej na internacionalnem in revolucionarnem temelju kakor v predvojni dobi. Vsako nacionalistično ogrevanje ali separatistična odcepitev od celote delavstva je nedemokratično in nesocialistično. Zato mora povedati delavstvo že danes jasno in glasno, da stremi po jugoslovanskem ujedinenju predvsem iz gospodarske in socialne potrebe naroda in da noče in ne bo nikdar orodje buržoazije. Za delavstvo je rešitev jugoslovanskega vprašanja narodno-gospodarske važnosti.

V.

Preostalo bi le še govoriti o razmerah in gibalnih silah za narodno prebujenje v skupini naše veleindustrije in kapitalističnega podjetništva. Besedica „naše“ naj za sedaj še predstavlja oni navadni pojem, s katerim označujemo podjetništva v rokah slovenskega posestva. Žal štejemo tako malo veleindustrije za svojo posest, da o kakem posebnem, odločujočem pomenu glede narodne osamosvojitve s te strani pač ni govora, akoravno je tudi ta plast narodno-gospodarskega življenja močno zainteresirana na ugodni rešitvi jugoslovanskega vprašanja.

Predvsem vidim v dejstvu, da sta dva najmočnejša bančna zavoda slovenskega juga, Ljubljanska kreditna banka in Jadranska banka, pomnožila svoj akcijski kapital v tako izdatni meri, garancijo, da se domače banke zavedajo velikega časa in pomena jugoslovanske države. Priznam, da gre precejšen del pomnožitve kapitala na račun splošno omajane valute in na račun pričakovane velike denarne potrebe vseh gospodarskih podjetij z ozirom na skorajšnji konec vojne, kakor je to splošno opazati pri vseh bankah vseh držav. A ne najdem nikjer enakega velikanskega poskoka kakor ravno pri nas. Tu je udeležena zopet ona narodno-gospodarska gibalna sila, ki zajema polna upanja iz mogočnega narodnega prebujenja, tu je zopet kapital oni fini prisluškovalec narodnega razpoloženja, ki samo računa, realno misli in se ne udaja slepo neživiljenjskemu entuzijazmu.

Kapital je narodno popolnoma dezinteresiran. Slovenska banka ne bo nikdar nakupila in ne sme nakupiti akcij slovenskih podjetij, ako niso gospodarsko produktivne, — izvzemši seveda spekulativni namen, — ampak si bo z mirno vestjo prisvajala akcije nemškega podjetništva, ako s tem služi interesom svojih deležnikov. Kapital je pa tudi politično dezinteresiran in mora to biti, ker on zastopa le splošne koristi, a ne interesov poedinih političnih strank. Banke so spoznale, kaka naloga jih čaka z realiziranjem narodne države in so uvidele, kako dobičkanosno polje se jim odpira, kako velike koristi bo donášala velepodjetništvu osamosvojitve naroda.

Z ustanovitvijo jugoslovanske države, katero vsi pričakujemo, na katero vsi prisegamo, je pa pomnožitev razpoložljivega kapitala vse premajhnega obsega. Pred očmi imam dve panogi velekapitalizma, katere bo treba oživotvoriti in za katere bo potreba ogromnega kapitala: lastno, veliko parobrodno družbo in lastno strojno industrijo.

Za samostojno jugoslovansko državo je velika parobrodna družba, z modernimi transportnimi sredstvi in s prekomorskimi progami največjega pomena. Ustvariti moramo veliko narodno podjetje, ki bo v stanu konkurirati s že obstoječimi avstrij-

skimi družbami. Ustanovitev take družbe ne bi bila pretežavna in je le finančno-tehnični problem; na našem morju obstoji večje število manjših enakih podjetij, ki so brez prave življenjske sposobnosti in katere bi se lahko združilo v mogočno enoto. Koliko kapitala bi bilo za tako združitev oziroma ustanovitev potreba, to vedo pač naše velike banke najboljše, posebno ona bančna skupina, ki je že sedaj na tem polju s svojim kapitalom interesirana. Centralo te družbe in drugih novih gospodarskih in industrijalnih podjetij, ki so s parobrodno družbo v najtesnejši zvezi, je na vsak način namestiti v Trstu, da se že vendar enkrat v tem našem mestu gospodarsko ojačimo.

Druga važna narodno-gospodarska potreba za skorajšnjo gospodarsko okrepitev mlade države je trdna in konkurence zmožna strojna industrija. Prepričan sem popolnoma, da, ako že skoraj ne ustanovimo sami podjetja te vrste, ga napravi agilnejši in krepkejši nemški kapital, kateremu bo seveda to tudi tem lažje, ker mu je treba ustanoviti le filijalke svojih že obstoječih tovarn.

Poznam iz lastne izkušnje, kako se je pojavljala že v predvojnem času vedno nujnejša potreba, ustvariti na našem jugu strojno-tehnična podjetja. Te težnje so se rodile kajpada v naročju spekulativnosti obstoječih velikih podjetij na severu in najbrže je le vojna preprečila, da ni že marsikak načrt realiziran. Vsa Bosna, Dalmacija, Hrvatska, Istra, Kranjska nimajo enega podjetja na tem polju, ki bi prihajalo resno v poštev za velike potrebe vsega slovanskega juga.

Tu je toraj druga velevažna naloga našega bančnega kapitala, gospodarska dolžnost, da takoj zgradi potrebne temelje narodno-gospodarske sposobnosti jugoslovanske države potom zadostne kreditne operacije. Tudi za to nalogo bo potreba mnogo milijonov, in izkazalo se bo v kratkem, da dosedanja pomnožitev bančnega kapitala ne zadostuje.

Kar se tiče naše železne in premogokopne industrije, smo pač v dobri poziciji, ker so s temi zakladi jugoslovanske pokrajine precej dobro založene. Rabim tu zopet besedico „naše“, akoravno ta podjetja niso v rokah domačega podjetništva, rabim pa to besedico v prenešenem smislu, ker smemo z nedvomno pravico imenovati to industrijo našo. Deloma je že pri nas naturalizirana, deloma je v erarični posesti — a je iz naše zemlje, iz naše lasti. Investirani kapital je pač internacionalnega pokoljenja, a delo je naše. Kapital je mrtev delež, a delo naših rok, izmozganje našega telesnega kapitala je aktivna rezultanta naše zemlje. In zato ostane ta industrija dokler je navezana na zaklade naše zemlje in na izkoriščanje našega dela, naša industrija, naša last.

Že v lepem razvitku se nahajajoča železarska in premogokopna industrija na slovanskem jugu je ena najbolj aktivnih garancij razvojne možnosti naše bodoče države. Jesenice, Vareš, Zenica za železo, Trbovlje, Kreka, Breza, Kakanj, Kočevje, Št. Janž, Doberlin za premog so same polnovredne komponente naše narodno-gospodarske aktivnosti. Vprašanje je torej, ako ima tudi ta industrijalna in kapitalistična skupina gospodarske interese, da se ustvari jugoslovanska država. Mislim, da se ne motimo, ako to mirno potrdimo, kajti tako dolgo, dokler je to ozemlje razdeljeno na nebroj dežel, nezdruženo in nesamostojno, mora računati z velemočno konkurenco severa. Z ustanovitvijo jugoslovanske države bodo pa ta podjetja imela prvič prioriteto domačega podjetništva in drugič vse one transportne, finančne in gospodarske olajšave, katere ima n. pr. danes avstrijska industrija nasproti nemški, francoski v Avstriji.

Ostalih panog kapitalizma in industrijalizma ne morem obravnavati, ker bi drugače razpravica narasla v knjigo. S tem pa ni rečeno, da one ne zahtevajo ena-

kega upoštevanja; potrebno bo še obširno in odkrito govoriti o naših transportnih, gradbenih, rudniških, električnih in celi vrsti drugih podjetij, katera so danes ali že utrjena, ali še na slabih nogah.

Tudi v velekapitalistični skupini našega jugoslovanskega ozemlja vidimo torej, kaj so pravi činitelji, da se tudi ta krog živo zanima za samoodločbo naroda, v kolikor seveda moremo sploh govoriti o kakem gibanju notranjih sil tega razreda. Nima ne političnih, ne narodnih nagibov, nego edino njegovi narodno-gospodarski interesi so pravi činitelji, da nastopa z drugimi razredi istočasno in z enako silo za osamosvojitve naroda.

VI.

Iz zaključka, da je to narodno prebujenje v prvi vrsti narodno-gospodarsko vprašanje, moramo pa tudi rešiti to vprašanje le s tega vidika. Vsi zgodovinski, strogo nacionalistični obziri so življenju države škodljivi in se jih moramo kratkomalo in brez usmiljenja otresti.

Življenja sposobni državni temelj zahteva trdno in realno gradivo. Življenja sposobno državo ustvarjajo danes le zaokrožena gospodarska torišča in ne prerahločutna upoštevanja, da je tu ali tam še nekaj nerešenih Slovencev ali Hrvatov. Narodna država ni nikak fiktiven pojem, nego gospodarsko in socialno združenje enakih in splošnih narodnih interesov. Toraj le te prave in žive potrebe naroda urejujejo meje jugoslovanske države.

Nasprotno pa ravno ti interesi zahtevajo, da se priklopijo državi posamezni okraj, kjer narodno nismo v večini, kakor n. pr. v Trstu, seveda z vsem potrebnim resničnim jamstvom varovanja interesov narodne večine, katera je pa že od početka organično in gospodarsko člen te države. Kakor je n. pr. nemogoče izločiti iz te države kočevski okraj, tako je tudi jugoslovanska država nemogoča brez Trsta in njegove okolice.

Nacionalne težnje naroda pač zahtevajo, da se strnejo vsi člani nerazgubljeno v celoto, da se vse njih narodne zadeve rešujejo z enega mesta, a narodno-gospodarski interesi, ki so dosti močnejši, vplivnejši in resnejši, v mnogih primerih to direktno zabranjujejo. Ti obziri splošnih narodnih interesov so torej v prvi vrsti mero-dajni in edino sposobni za krepak in zdrav razvoj narodno-gospodarskega življenja dotične države.

Le na temelju te edino prave sestave nove države bo sposobna oživeti in vzdržati močno poljedelstvo, obrtništvo in trgovino, svoja zdravo inteligenco in močan, zavesten proletarijat. Le to pravočasno spoznanje pravih narodno-gospodarskih potreb bo nas usposobilo, ustvariti trdno in veliko industrijo, njenemu življenju pa zdrava in produktivna tržišča.

V vsakem oziru vidimo torej, da je jugoslovansko vprašanje narodno-gospodarski problem. Vidimo, da je le iz te najbolj reelne potrebe naroda izrastla ona sila, ona energija, katero danes na sebi občudujemo, katera je ozrelila ves narod do trdnega nastopa in neomajnega vztrajanja. V samospoznanju in samospoštovanju naših eksistenčnih potreb pa vidimo tudi opomin, da rešujemo jugoslovansko vprašanje le na temelju naše pravice in pravice življenja naših sosedov.

Fran Albrecht:

Molitev.

Se zvezde molčijo to noč in še veter ne poje,
še srce zemlje ne utriplje nocoj.
Kot brez peroti je noč, ki ne more v vesoljstvo se zlit,
žejna svetlob in svobod — je ukleta v svoj grobni pokoj.

Z roko na srcu zastajajočem poslušam
vase molitvam zbeganih duš naokrog:
Daj, o Gospod, in potrdi srca nam v veri
in jih obodri, ki klonejo, dobri naš, véliki Bog!

Ti si prebudil nas v noči, ki pije nas, pije,
venec trpljenja ovil si krog bledih nam čel,
srca opojil si z dneva predzarjo — o, da se razlije
Tvojega srca luč preko teh logov in sel!

Srcem prižganim daj neugasno goreti
v jutro brezmadežno — slutnjo te težke noči —
daj nam poguma, zvestobe in duš tak globokih
in vernih, kot tmà je, ki vara nam motne oči...

Daleč je jutro: ne daj nam v to noč ugasniti,
kot sencam, ki dan jim zabriše begotno njih sled,
Ti veš, da smo trudni od čakanja — o, kako trudni
smo prošlosti svoje — teh tisoč žalostnih let!

Zdaj si prekrstil nas, hlapce, ko v muki neznan
tehtal si dušo nam in preizkušal svoj rod...
Blizu je jutro: O, solnce že sije nam v srca,
solnce svobodne bodočnosti Tvoje, Gospod!

Vemo, verujemo: da se v ti noči trpljenja mi prerodimo
svetli, bojarski in prosti mraku svojih črnih usod,
ko budni stražarji na pragu smrti stojimo,
čakamo jutra življenja in ne zaspimo, Gospod!

V. Korać (Zagreb):

Proletarijat u Hrvatskoj i jugoslavenski problem.

Odzivajući se Vašem pozivu, da prigodom godišnjice jugoslavenske deklaracije u carevinskom vijeću napišem članak za Vaš list, mislim da ću slovenskim čitateljima najbolje poslužiti s nekoliko informacija o stanovištu, što ga socijalisti u Hrvatskoj zauzimaju u pitanju jugoslavenskom. Na žalost, ne može se za sada još govoriti o jednom službenom mnijenju socijalno-demokratske stranke u Hrvatskoj i Slavoniji. Rat

je u našim stranačkim redovima prouzrokovao potpuni prestanak stranačkog rada i organizacije. Odmah u početku rata bile su sve naše strukovne i političke organizacije banskom naredbom suspendirane, sve novine — čak i strukovne — obustavljene, pravo sastajanja posvema stavljeno van snage i svi stranački drugovi povučeni u vojsku, a koji su ostali kod kuće, bili su stavljeni pod strogi policajni nadzor. Čak su se i natpisi morali skinuti s lokala, u kojem se nalaze stanovi redakcije, otpreme i uprave našeg lista, strukovnih organizacija i naše jedine nakladne zadruge.

Takovo stanje potrajalo je pune dvije godine, pa je tek s pobjedom ruske revolucije i padom grofa Tisze došla nova parlamentarna vlada i u Hrvatskoj na krmilo, a tim je bilo omogućeno opet izdavanje socijalističkog lista „Slobode“, koja je pred Božić bila obustavljena „u interesu ratovanja“, a odmah zatim je pokrenuta „Pravda“, koja i sad izlazi u Zagrebu. Uporedo s tim dokinuta je i suspenzija radničkih strukovnih organizacija, pa je i ovdje odpočeo ključati novi život. Konačno se ponovno počelo i izgradjivati nove političke organizacije. Svo ovo djelo proveo je i provodi još posebni ad hoc postavljeni „Akcioni Odbor“, kojeg su izabrali slučajno sakupljeni zagrebački drugovi na početku ove nove akcije. Za sada dakle ne postoje još oficijelne stranačke instance, pa zato ni nema njihovog službenog mišljenja. U prikazu razpoloženja i shvaćanja o jugoslavenskom problemu morat ću zato zagrabit i za drugim materijalom, a ne za zaključcima kongresa ili enuncijacijama stranačke egzekutive. U bitnosti to, dakako, ništa ne mijenja na stvari, jer, napokon, ne odlučuje forma, već jezgra manifestacije.

O jugoslavenskom pitanju — mogu reći naša je stranka od uvijek zauzimala sasvim radikalno i dosljedno stanovište. U Hrvatskoj i Slavoniji je pučanstvo u skoro dvije trećine (62,5%) hrvatsko (katoličko), a skoro u jednoj četvrtini (24,6%) srpsko (pravoslavno). Onaj tek neznatni ostatak otpada na inorodni element, od kojeg je opet znatan dio Slavena (Čeha i Slovaka). Nijemci (5,1%) i Mađari (4,1%), dakle dvije povlaštene nacije u monarkiji ne sačinjavaju ni jednu desetinu pučanstva, a uz to žive po čitavoj zemlji naštrkano i nigdje u većim kompaktnim masama. Pošto pak Hrvatska i Slavonija imaju izvjesnu državnu pravnu avtonomiju, koja u bitnosti osigurava prava nacionalnog jezika u školstvu, sudstvu i administraciji, to je vanjski oblik nacionalnog potlačivanja nešto drukčiji nego li u Austriji ili u Ugarskoj. Nacionalno homogena masa nije dozvoljavala, da se u političkim pitanjima zlorabe oprjeka između pojedinih nacija, pa su reakcionarni i konzervativni režimi i struje kod nas redovito živjele od potpirivanja oprjeka između Srba i Hrvata.

Napredne su demokratske struje u nas tim položajem već od početka bile prisiljene, da u svakdanjoj praktičnoj politici zauzimaju stanovište u pitanju jugoslavenskog nacionalnog jedinstva. Nije to kod nas bila stvar apstrakcije, ili gole teorije, kao do nedavno možda kod Vas u Sloveniji, već stvar prakse, nametnuta silom odnošaja. Pobjeda misli jugoslavenskog nacionalnog jedinstva značila je, dakle, kod nas oduzeti reakcije jedan od najglavnijih ideoloških instrumenata, pomoću kojeg je umjetnim načinom provocirala svadje između Hrvata i Srba o prorokovoj bradi, da dotle mogu nesmetano vladati razni Khueni, Pejačevići, Rauchi, Tomašići itd. u ime „jedinstvenog“ imperija mađarske gentryje, birokracije i plutokracije. Izključivo Hrvatstvo ili Srpstvo („dobar“ Hrvat ili Srbin) bila je kod nas vazda licemjerna varka za političke reakcionarne i socijalno konzervativne elemente. Uslijed toga se naravnim nuždom nametala politika nacionalnog jedinstva, koja je tim prije i mogla kod nas osvojiti duhove, što između Srba i Hrvata zaista ne postoje nikakove razlike, do li konfesionalne naravi.

U ovakovim prilikama naš socijalistički pokret od postanka svoga bio je silom odnošaja nacionalno jedinstven. Razlika između Hrvata i Srba jednostavno se nigda nije primjećivala. Pokušaji, da se stvore izključivo hrvatski radnički pokret („hrvatska radnička stranka“ pok. dra Franka) ili katolički radnički pokret („kršćansko-socijalna stranka“) jadno su skrahirali, bez da bi ikada bili uhvatili jačeg značaja na politički pokret proletarijata u Hrvatskoj i Slavoniji. Naprotiv baš u borbi s njima došlo je do jačeg naglašavanja proletarskog internacijonalizma i do razradjivanja pogleda na socijalističku nacionalnu politiku i naš nacionalni položaj. Tečajem godina tako se kod nas stabiliziralo opće ni to uvjerenje, da kapitalističko potlačivanje i izrabljivanje kod nas ima antinacionalni i kolonijalni karakter. Oslobođenje naše nacije i njeno ujedinjenje u socijalističkim redovima smatralo se vazda kao jednim od ciljeva praktične socijalističke politike. Ekonomski i politički uslovi našeg rada i bitisanja upravo su nas silili, da u praksi stvaramo blokove s građanskim strankama za postizanje praktičnih političkih ciljeva. Ova politika imala je i svojih uspjeha. Onemogućen je opstanak reakcionarnih režima na unutarnjem kombinovanju socijalnih i političkih reakcionarnih i konzervativnih snaga. Reakcija je kod nas potpuno izolirana i to svakim danom sve to više, pa se održava jedino pomoću sila, koje su izvan našeg društva i naroda. S druge strane politički jaz između naprednijih građanskih elemenata nije nikad umjetno proširen na veću mjeru, nego što to dopušta nužda razredne borbe proletarijata. Građanski elementi uslijed toga niso bili našom taktikom prisiljeni, da se hvataju antidemokratskih metoda i težnja. Antidemokratski, aristokratski ili kapitalistički elementi bili su tako ograničeni samo na onaj upliv, koji im se mogao pokloniti u toliko, u koliko ne mogu škoditi demokratskom preporodu. Naše građanske stranke učinile su tako jednu evoluciju od legitimističkih, konfezionalnih i frazersko-nacijonalističkih u stranke, koje ne pobijaju, već zastupaju demokratizaciju našeg društva. Tako su opće pravo glasa, sloboda štampe, udruživanja, upravna i druge reforme kod nas postale živo osjećane potrebe, pa upravo nema nikoga, ko bi mogao protiv njih javno istupati.

* * *

Svjetski rat ni pošto nije uništio tendenciju ovakovog našeg političkog razvoja, već ju je na protiv ojačao. Ideja nacionalnog jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba kad nas je definitivno razmrskala sve umjetne brane. Njeni oduševljeni i uvjereni pristaše nisu danas više samo socijalni demokrati i antiklerikalni intelektualci, već i dujučerašnji najzagriženiji njeni protivnici: državopravni hrvatski ekskluzivisti (Starčevićanci) i katolički kler. Ta ideja ne postaje, već je postala našom nacionalnom mišlju. A čim je to uvjerenje i taj osjećaj postao faktom, nema više sile, koja bi mogla iskorjeniti i naravni zaključak, da je potrebno, da sva ta etnografski homogena masa dodje i u jednu državotvornu cjelinu, da se konačno i formalno slije u jednu jedinstvenu naciju. Imena Slovenac, Hrvat i Srbin već se u velikom broju naše inteligencije smatraju sinonimima imenima, koja označuju jedan te isti narod, a koja su nastala tek uslijed raznih povjestnih uslova razvoja. Naprotiv pokraj njih sve više dobiva pravo gradjanstva za našu naciju ime Jugoslavensko, pa ono danes ne znači više praznu frazu, već živu težnju, realni program nacionalnog ujedinjenja Slovenaca, Hrvata i Srba.

Bilo bi veoma interesantno prikazati socijološke faktore, koji su doveli do ove ogromne revolucije duhova u nas. No zadatak današnjeg članka nije to, pak ću zato pustiti to za drugu zgodu, te ću se povratiti dojmovima, koje je izazvala jugoslavenska deklaracija prije godinu dana u nas.

Sastanak carevinskog vijeća i njegove debate u nas su silno odjeknule. Ne možda radi kakovih novih misli ili programa, već kao novi znak života poslije dvogodišnjeg ratnog mrtvila. Jugoslavenska deklaracija, taj vidni izraz revolucije duhova kod nas, je silno odjeknuo. Fakat, da su se Slovenci i dalmatinski zastupnici jednoglasno postavili na stanovište nacionalnog jedinstva, povukao je za sobom odmah katoličke i državopravne elemente. U novinstvu i u saboru došlo je do izjava solidariteta s jugoslavenskom deklaracijom. Led je bio probijen.

No nije manjkalo ni zdravog i opravdanog skepticizma, koji se počeo javljati isprva u užim, a tad sve u širim krugovima, pa konačno i u samom novinstvu. A da je skepticizam bio na mjestu, pokazao je kašniji razvitak.

Izvor za skepsu bio je prije svega opći politički položaj. Grof Czernin je baš tada bio na vrhu svojeg akrobatstva u igranju s pojmovima o nacionalnom samoodređenju. U našoj blagoslovenoj „Translitaviji“ naučili smo, kao na dnevnu duševnu hranu, da ministri lažu; Pešta sa svojim Wekerlom postala je poslovična. U nas se kod čitanja ministarskih govora nikad drugčije ne primaju bečke izjave već s hladnim vaganjem: što je htio reći? a ne što je rekao. Slijede onda razni računi po svim pravilima političke matematike. Izjave grofa Czernina kod nas su se od početka smatrale diplomatskim maherajom, pa se ni nisu dublje dojmile. A u račun i pravac njegove politike sasama je lijepo pristajala i jugoslavenska deklaracija. Zato su naši skeptičari sumljivo mahali glavom na sve to skupa, a argumentirali su s imenima Jegliča, Šusteršiča i Štadlera. Svaki je pitao, zar će ova trojica voditi politiku protiv Beča? Došao je put u Prag, koji je sumnju još pojačao. Zar je čudo, da su se počeli javljati glasovi, da je politika deklaracije zakrinkana politika grofa Czernina? Klerikalne Slovence držalo se, da svjesno vode ovu politiku, a liberalni Slovenci i nekoji naši Dalmatinci, da su nasjeli čitavoj toj spletki.

Došao je medjutim Brest-Litovski mir, promjena kursa grofa Czernina, otpad Šusteršiča i Štadlera, a konačno i do zagrebačke konferencije i rezolucije i do solidarnog istupa s Česima. Situacija se znatno razbistrila, putevi za politiku oko nacionalne koncentracije uravnali su se, pa je pitanje koncentracije postalo samo pitanjem političke tehnike.

* * *

Nakon ovog prikaza mogu biti veoma kratak s prikazom našeg aktuelnog stanovišta prema jugoslavenskom problemu. U glavnom naš pokret je stajao neprestano, a i danas stoji na krajnjem lijevom krilu. Nije fraza, već je gola istina, da su danas u Hrvatskoj i Slavoniji socijalni demokrati najradikalniji jugoslavenski nacionalisti.

Predaleko bi me odvelo, da nabrojam sve razloge za ovo stanovište i kako se za to stanovište kod nas argumentira. Ograničit ću se stoga i sključivo na jednu enuncijaciju naših stranačkih pristaša. Tako je na 1. maja kod nas na pučkim skupštinama jednoglasno po predlogu „Akc. Odboru“ svuda prihvaćena ova rezolucija:

Hrvatski proletarijat po prvi puta za ovog strašnog rata dolazi u položaj, da može proslavom 1. svibnja manifestirati svoju nepokolebivu vjernost socijalističkim načelima i težnjama.

I kao svoju prvu riječ podiže plameni prosvjed protiv strašnog rata, koji danas pustoši Evropom, a za volju raznih nezasiatih imperijalističkih ciljeva i prohtjeva. Proletarijat Hrvatske i Slavonije, dosljedno svojem socijalističkom uvjerenju, zahteva, da se ovaj rat čim prije završi na takav način, da mir bude trajan i osiguran. Pravedni in trajni mir pak smatra mogućim samo onda, kad će biti potpuno udovoljeno naravnim i upravnim težanjama svakog pojedinog naroda, da si osigura svoju potpunu nacionalnu slobodu, nezavisnost i suverenost.

Proletarijat Hrvatske i Slavonije naglašujući i manifestirajući ovogodišnjom proslavom 1. svibnja za ovaj najglavniji postulat budućeg trajnog svjetskog mira, naglašuje ujedno, da smatra drugim glavnim postulatom svjetskog mira prelaz iz društva kapitalističkog u društvo socijalističko. Težnja kapitalističkih klasa i imperijalističkih nacija, da neograničeno vladaju svijetom utemeljena je u biti samog kapitalističkog društvenog poretka, pa zato ni ovih težnja ne će sasna nestati, dok god ovaj društveni poredak uopće postoji. Zato proletarijat ove zemlje smatra pobjedu socijalizma u Evropi i u čitavom svijetu, najglavnijom, najdubljom i najtrajnijom garancijom općeg svjetskog mira i onemogućenje svakog rata u budućnosti.

Dosljedno tome, proletarijat Hrvatske i Slavonije zato naglašuje, da međunarodnu klasnu solidarnost i klasnu borbu proletarijata i nadalje smatra najboljim i najuspješnijim instrumentom ne samo svog klasnog već i nacionalnog oslobođenja.

Naglašujući ovu bitnu značajku ovogodišnje proslave 1. svibnja proletarijat Hrvatske i Slavonije naglašuje ujedno, da ostaje i kod svih ostalih zahtjeva svoje klase i svoje socijalističke stranke. Naročito traži bezodvlačnu demokratizaciju i socijalizaciju države i svih njenih institucija, a kao prve praktične zahtjeve u ovom pravcu ističe uvođenje općeg, jednakog, izravnog i tajnog prava glasa za sve izbore u ustavna tijela, zatim slobodu govora, sastajanja i štampe, potpuno samoupravu općine, kotara i županija, nezavisnost sudačku i ukidanje stajaće vojske. Naročito ističu sakupljeni i ovog puta temeljni zahtjev proslave 1. svibnja, zahtjev za normalnim osamsatnim dnevnim radom i izdašnom socijalnom zaštitom proletarijata. Ispunjenje svih istaknutih zahtjeva smatraju sakupljeni kao uvjete svog socijalnog i političkog oslobođenja, pak zato izjavljuju, da će se i nadalje boriti za njihovu potpunu pobjedu.

Ova je rezolucija sama po sebi dovoljno jasna, pošto je veoma opširna i argumentirana. Primjetiti samo mogu, da se povodom proslave 1. maja o. g. po prvi

puta, od kako rat traje manifestiralo na javnim skupštinama u Hrvatskoj i Slavoniji u ovom pravcu, i da je kod te manifestacije sudjelovao i veliki broj gradjanstva. U Zagrebu je na skupštini sudjelovalo 5000 do 6000 osoba, a govorio je i izaslanik gradjanstva, koji je od svoje strane naglasio, da gradjanstvo priznaje opravdanim težnje klasno svjesnog radništva za socijalnim oslobodjenjem.

U savezu s jugoslavenskim problemom u stranačkim se organizacijama živo razpravlja i o drugim pitanjima socijalističke teorije i prakse. Osobito aktuelna pitanja aprovizacije, obnove internacionale, socijalizacije, revolucije, evolucije itd. na dnevnom su redu. Ne manjka — naravno — raznih mišljenja, pa i ova rezolucija je u tri mjesta u zemlji (Osijek, Karlovac, Varaždin) prihvaćena pošto je — ne znamo, da li furtim — ispušteno gora razmaknuto mjesto i dodan joj jedan beznačajni završetak. No i inicijatori ove „separatne“ akcije argumentiraju to tim, da nije oportuno uvjete nove internacionale naglašavati po pučkim skupštinama prije, nego jih riješe stranački kongresi, pa se najenergičnije ogradjuju protiv toga, da bi to značilo približenje onom bezuvjetnom i iluzionističkom internacionizmu, kakovo vlada kod vas u Austriji i u Njemačkoj, u oprjeci sa velikim dijelom drugih stranaka u internacionali. Za politiko nacionalne koncentracije i bloka s gradjanskim strankama kod nas su svi, jer nas je praktično iskustvo, da takova politika u našim prilikama donosi najbržih uspjeha, a da taktika kompromisa ne škodi razvitku proletarske klasne i socijalističke svijesti i organizacije.

Dr. Alojz Zalokar:

Zdravstveni preporod.

V teh časih, ko se iz ravsula in poloma vzdigujejo in oblikujejo nove ideje o medsebojnih odnošajih narodov, ko se obeta svoboda tudi narodom, ki so stoletja tlačaniili drugim, je naravno, da si je visoka politika podjarmila srce in razum in zavladała nad vsem človeškim mišljenjem in delovanjem. Ozračje je prenasičeno političnih idej in načrtov, vsa druga vprašanja so stopila v ozadje in so izgubila privlačnost. Posebno pri nas Slovencih absorbira politična ideja narodne samostojnosti in državnosti vse sile. Vse javno delovanje, vse javne razprave, ves tisk in vse besede so koncentrirane v političnem delu. To je naravna posledica našega položaja in sedanjih časov. Ali je ta politična atmosfera zdrav pojav ali ne, bo pokazala bodočnost; gotovo je že sedaj, da je potrebna, ker napenja vse živce in mišice narodnega telesa in jih pripravlja in usposablja za doseggo najvišjega cilja.

Prevelika napetost v političnem oziru pa je na drugi strani škodljiva, ker odvrča pozornost od vprašanj, ki so za bodočnost naroda neizmernege pomena. Politika je potisnila v ozadje poleg drugih, v tem času manj važnih in nujnih vprašanj, tudi vprašanje, kako naj se ozdravi po vojni narodno telo, kako naj se narod fizično regenerira. To vprašanje je že sedaj tako nujno, da bi morali razpravljati o njem skoro toliko kakor o političnem položaju. Zavedati bi se morali, da bo mogel le fizično zdrav in krepak narod nositi visoke politične ideje in se uspešno boriti zanje. In pozabiti ne bi smeli, da je svetovna vojna zasekala našemu narodnemu organizmu globoke rane, ki jih ne bo moglo preboleti še nekaj poznejših generacij, ako ne pomaga smotrena, na široko zasnovana socijalno-zdravstvena akcija.

Res je: prva in poglobitna naloga današnjih dni je politično delo, takoj za njo pa prihaja vsled svoje nujnosti naloga, narod preroditi in okrepiti v zdravstvenem oziru. Tema dvema nalogama je treba posvetiti vse sile, kajti med političnim in kulturnim stanjem naroda in med njegovim fizičnim ustrojem obstoja vzročna zveza. Fizično zdrav, a politično in kulturno zaslužjen narod ne more živeti svojega življenja. — politično in kulturno svoboden, a fizično slaboten narod nima bodočnosti. Prav tako je v narodu kakor pri posamezniku. Velik duh se ne more razviti do popolnosti v slabem telesu, zdravo telo brez duševnih sposobnosti ne more ničesar storiti. Obojega je treba narodu: zdravega organizma in visoke duševne kulture.

To spoznanje je prodrlo pri drugih narodih že davno pred vojno. Zgledi starih kulturnih narodov, pred vsem Grkov in Rimljanov, so sedanjikom razjasnili, da začno narodi pešati in propadati, ko so dosegli gotovo stopnjo kulture. Pogled na visoko kulturni francoski narod kaže, da se hoče zgodovina ponavljati tudi v sedanjosti. Zgodovina in sedanost kličeta narodom glasen memento, da v mašineriji narodnega življenja ni vse pravilno. Med duševno kulturo in fizičnim ustrojem se je pojavilo nesoglasje. Telo je jelo pešati, zaostajati, a duša je hitela vedno dalje.

Nastalo je mnenje, da je kultura tista moč, ki sili narode v propad, in porodil se je nov pojem — degeneracija kulturnih narodov. O bistvu in vzrokih degeneracije so bili spčetka pojmi jako zmedeni, šele s pomočjo moderne biologije in na bioloških metodah sloneče sociologije se je dalo opredeliti bistvo degeneracije in so se dali dognati njeni vzroki. Prvotno naziranje, da namreč kultura direktno slabi organizem poedinca in s tem organizem narodov, se je umaknilo novemu spoznanju, ki išče vzroke za degeneracijo v indirektnih vplivih kulturnega življenja.

Vzrok, da narodi propadajo tako z ozirom na svoje število kakor z ozirom na kakovost svojih članov, tiči v tem, da se kulturno višji stoječi in fizično krepkejši sloji počasnejše razmnožujejo kakor kulturno nižji stoječi in fizično slabejši sloji in da se — z ozirom na konquiteto — kulturni narodi v splošnem počasneje razmnožujejo kakor nekulturni narodi. Padanje števila porodov in sorazmerno hitro plodenje fizično manj vrednih slojev — v teh dveh pojavih se kaže bistvo narodnega propadanja.

To spoznanje se je moglo poroditi le na podlagi širokopotezne Darwinove teorije o selekciji, ki so jo poznejši biologi deloma spremenili in izpopolnili, in na podlagi moderne vede o podedovanju. Ravno veda o podedovanju je razkrila marsikatero, doslej neumljivo skrivnost v življenju narodov, je razodela tajnosti propadanja in napredovanja ljudstev in narodov ter pokazala nove poti za bodočnost. Seme za novo vedo so zasejali že Lamarck, Darwin, Galton, moravski opat Ivan Gregor Wendel¹ in mnoge temeljite študije zadnjih desetletij pa so ji sezidale trdno eksperimentalno podlago.

Teoretičnih rezultatov Darwinove teorije in moderne vede o podedovanju se je polastila praktična veda — plemenska higijena (Rassenhygiene). Tako jo imenujejo Nemci, dočim so si Angleži ustvarili primernejšo besedo evgenetika ali evgenika.² Namen plemenske higijene je, delati na to, da se izboljša pleme po načelih, ki sta jih ugotovili biologija, posebno pa veda o podedovanju. Njen boj je torej namenjen takoimenovani degeneraciji in njen cilj je krepkejše in zdravejše pleme.

¹ Versuche über Pflanzenhybriden (l. 1866.).

² Genetika je nauk o postajanju organizmov, eu-genetika je nauk o izpopolnjevanju ali izboljševanju organizmov, v ožjem smislu človeškega rodu.

Osnovne misli, na katere se ozira plemenska higijena, bi se na kratko dale označiti tako: človek kot biološka enota vsebuje v sebi dve podobi; ena je njegova zunanja podoba, to je tista podoba, v kateri se človeški individuum prezentira v svetu, z vsemi prirojenimi, pridobljenimi in privzgojenimi duševnimi in telesnimi lastnostmi. To je resnična, realna podoba, to je človek, kakor je v resnici, kakršnega je naredilo življenje in življenjski zunanji vplivi. Nemški plemenski higieniki imenujejo to podobo „Phacnotypus“ ali „Erscheinungsbild“. Druga podoba je dedna podoba, ki je pa ne moremo zaznati s svojimi čutili, temveč si jo moremo le znanstveno konstruirati. Da dobimo to podobo, moramo abstrahirati od človeka one lastnosti, katere so mu slučajno prirojene ali katere si je pridobil tekom življenja, in upoštevati smemo le to, kar je v človeku podedovanega in dednega. Dedna podoba je torej abstraktna, konstruktivnim potom pridobljena podoba človeka in se lahko v marsičem razlikuje od človekove zunanje podobe. Nemška znanstvena označba za dedno podobo je „Genotypus“ ali „Idiotypus“ (Erbbild).

Kar človek lahko podeduje ali — z drugo besedo — kar je dedno, to je samo dedna podoba, ki je zasnovana že v kali. Vse ono pa, kar si je človek pridobil pod vplivom zunanjega življenja ali kar mu je bilo slučajno prirojeno, ni dedno. To je na kratko rezultat dolgotrajnih znanstvenih bojov za vprašanja, ali so pridobljene lastnosti tudi dedne. Dandanes zanikavajo skoro vsi biologi to vprašanje, pač se pa še vedno živahno razpravlja vprašanje, kako in katere zunanje okolnosti morejo spreminjati dedno osnovo v kali v toliki meri, da se te spremembe pokažejo tudi v podedovanju, da postajajo dedne. Ta biološka vprašanja so teoretično jako zanimiva, ker vodijo v problem spreminljivosti vrst in bi imela lahko tudi velik praktičen pomen, toda za enkrat se praktična plemenska higijena še ne more naslanjati nanje in ne more iz njih črpati porabnih zakonov.

V tej zvezi naj opozorim na veliko napako, ki jo pogosto delajo nebiologi s tem, da zamenjavajo ali istovetijo pojma „prirojen“ in „podedovan“. Prirojena je lahko kaka telesna napaka, ki se je slučajno razvila v materinem telesu, prirojena je n. pr. sifilis na ta način, da se je foetus že v materinem telesu inficiral s spiroheto. Podedovana pa ta napaka ali bolezen v biološkem smislu ni. Podedovanih bolezni je sploh malo. Neupravičeno je govoriti o dednosti spolnih bolezni, tuberkuloze itd., pač pa so dedne nekatere duševne bolezni. —

Škicirani nauki vede o podedovanju pojasnjujejo zgoraj omenjena bistvena pojava narodnega propadanja in obenem kažejo na sredstva, s katerimi bi se dalo preprečiti propadanje. Narod, katerega najkrepkejše, duševno in telesno najboljše družine producirajo premalo otrok, dočim se slabejši sloji hitro plodijo, narod torej, v katerem imajo večje število otrok one družine, ki imajo slabejše dedne lastnosti, nego one, ki so že po rodu ali dednosti krepkejše, se bliža pogubi, ker je nevarnost, da dobe številno premoč dedno slabejše kvalificirane družine. Krepki, z dobrimi dednimi lastnostmi obdarovani rodovi izumirajo, na njih mesto pa stopajo rodovi s slabimi dednimi lastnostmi. Naravno je, da na ta način pada povprečna kvaliteta narodnih članov. Končna krivda na tem, da boljše družine producirajo premalo otrok, tiči v kulturnem in gospodarskem razvoju, kajti kulturno in gospodarsko visoko stoječe družine namenoma omejujejo število porodov na ta način, da umetnim potom preprečajo koncepcijo. To krivdo moramo pripisovati izprijenim, sebičnim kulturnim nazorom višjih slojev in koncem koncev moramo priti do zaključka, da je vendar kultura posredni vzrok narodnega propadanja.

Dejstvo, da pri kulturnih narodih pravzaprav zmagujejo slabiči nad krepkimi, stoji navidezno v ostrem nasprotju z Darwinovo teorijo o selekciji, kajti po tej teoriji

bi vendar morali slabiči izumirati in krepki zmagovati. Toda v človeški družbi vladajo drugačne razmere kakor v ostali naravi. Gospodarski napredek, napredki medicine in higijene so v prid slabotnim, ker jih obvarujejo bolezni in prezgodnje smrti ter jim omogočajo nemoteno razplojevanje. Pod varstvom družbe, socialnih zakonov in higijeničnih naprav zmagujejo slabiči. S stališča plemenske higijene je torej upravičeno očitati individualni higijeni, da se pod njeno zaščito slabša človeški rod.

Spričo tega, da naravna selekcija v človeški družbi ne iztreblja slabega in ne podpira dobrega, se je začelo gibanje, ki zahteva, da naj država ali družba sama poskrbi zato, da se razmnoževanje vrši v smeri navzgor in ne v smeri navzdol. Fiziolog M. Verworn naravnost govori o državni selekciji.

To gibanje se je osredotočilo v plemenski higijeni ali evgenetiki. Njena naloga je dvojna. Prvič mora skrbeti za to, da se krepki individui, ki imajo dosti dobrih dednih lastnosti, v obilnem številu plodijo, drugič pa mora delati na to, da se slabiči (v smislu vede o podedovanju) preveč ne množe. Ena njena naloga je pozitivna, druga negativna. Plemenska higijena zahteva racijonelno, proračunano in od družbe regulirano razmnoževanje ljudstva. V svojih zahtevah in svojih metodah je zelo slična umnemu konje-rejstvu in živinorejstvu, iz katerega je v resnici črpala mnogo skušenj in zajela marsikatero praktično misel.

V Nemčiji in pri nas se ti nazori še niso izkristalizirali v zakone in uradne odredbe. Plemensko higijensko gibanje v Nemčiji se nahaja še v stadiju propagande, diskusije, teoretiziranja, vendar je živahna agitacija glavnih zastopnikov teh načel dosegla že toliko, da se je zbudilo zanimanje v najširših krogih in da bodo zakonodajni zastopi naroda v kratkem sklepali o zakonih, katere predlaga plemenska higijena z veliko vnemo in dobro znanstveno utemeljitvijo.

Nemško društvo za plemensko higijeno (Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene), ki ima svoj sedež v Monakovem in čigar predsednik je znani monakovski higijeničar Gruber, je v drugem letu vojne izdalo na nemški narod oklic, katerega glavne misli, v kolikor niso pretirano šovinistične, bi se morale upoštevati tudi pri nas. V tem oklicu zatrjuje omenjeno društvo, da se je nemški narod s svojo plemensko silo ubranil vseh sovražnikov, boji pa se, da ne bi tudi nemški narod začel propadati, kakor so propadali kulturni zgodovinski narodi. V spoznanju, da nastajajo telesne in duševne vrline, izobrazba in socialna vrednost človeka na podlagi podedovanih in dednih lastnosti družine, rodu, plemena, bodi najvišja naloga naroda ta, da varuje podedovani zaklad, na katerem sloni plemenska vrlina, ga čuva in množi! Oklic stopa še korak dalje in pravi, da je ena najvažnejših nalog plemenske higijene skrb za številno razmnoževanje ljudstva. Torej ne samo skrb za kvaliteto, ampak tudi skrb za kvantiteto.

Že poprej, v juniju 1914. l., je omenjeno društvo zavzelo stališče napram neprestanemu padanju števila porodov pri Nemcih in je pri tej priliki v smislu bioloških načel zahtevalo, da naj se podpirajo zdrave in krepke družine in se jim omogočuje številno razmnoževanje, kajti ravno najboljše družine imajo navadno najmanj otrok in najboljši individui navadno ne prenašajo svojih dobrih dednih lastnosti na številno potomstvo.

V nemški literaturi se je porodilo nebroj predlogov, s kakšnimi sredstvi naj se pospešuje razmnoževanje dobrih, zdravih ljudi. Predlagane so denarne podpore za družine z mnogimi in zdravimi otroci, predlagana so celó posebna odlikovanja za očete in matere, ki so vzgojili večje število zdravih otrok. Profesor Gruber predlaga, da naj se dá očetu, ki ima tri ali več normalnih otrok pluralno volilno pravico, propor-

cijonalno številu otrok, brez ozira na to, kakšno socijalno stališče zavzema oče in koliko davka plačuje. Zakonskim materam naj se podeljujejo častni znaki na analogen način, kakor se podeljujejo uradnikom za 40letno zvesto službovanje. Nekateri prenapeteži celô zahtevajo, naj se očetom in materam, ki imajo veliko otrok, dá posebna uniforma, ravnotako ženskam ob času nosečnosti.

Izmed vseh teh nasvetov in predlogov so pač najrealnejši tisti, ki zahtevajo državno podporo za družine z mnogimi otroki, bodisi v obliki vzgojevalnine, bodisi v obliki naturalnega higijeničnega stanovanja, bodisi v obliki pokojnin za matere in očete. Tudi kolonizacija, ki se posebno sedaj po velikih nemških uspehih na vzhodu živahno diskutira, bi utegnila mnogo pripomoči k temu, da bi se nemški kolonisti na lastnih tleh in v ugodnih higijenskih in gospodarskih razmerah številno množili. Seveda je ta kolonizacija zamišljena v strogo prusko-nacijonalnem šovinizmu in s tega stališča jo je treba presojeti. Drugače je z notranjo kolonizacijo, o kateri bi se dala ob priliki in ob času tudi pri nas izpregovoriti resna beseda. Predlogov za odlikovanja, uniformo in druge podobne stvari menda tudi Nemci sami ne bodo resno uvaževali.

Med Nemci plemenska higijena ni še prišla iz debat in teorije, pri Angležih, zlasti pa pri Amerikancih in Švedih pa so se teorije že davno tudi praktično uveljavile. Severni Amerikanec je pokazal svoj praktični talent tudi na tem polju. Načela, o katerih drugôd še razpravljajo, je že izvedel v prakso. V nekaterih državah severno-ameriške Unije obstojajo zakoni, ki imajo namen prerajati ljudstvo v evgeničnem smislu. Ponekod so prepovedani zakoni med ljudmi, od katerih ni pričakovati dobrega naraščaja, tako med otroci umobolnih, med hudodelci, spolno bolnimi, jetičnimi itd. Nekatere države postopajo celô tako radikalno, da naravnost kastrirajo ljudi, ki po vsej svoji naravi, po svoji družini in po svojih podedovanih lastnostih ne morejo biti sposobni zaploditi zdrav naraščaj. Taki ljudje niso samo hudodelci, temveč tudi bebcí, umobolni itd.

Med temi ameriškimi zakoni je najvažnejši oni, ki prepoveduje sklepanje zakona med ljudmi, ki niso sposobni zaploditi zdrav zarod. V kolikor ne stopi na mesto zakonske ploditve nezakonska, ima prepoved dalekosežne in dobrodejne posledice. Družine dedno obremenjenih so prisiljene polagoma izumreti, prepreči se rojstvo številnih slabičev, degenerirancev in bolnikov, ki bi bili samo v gospodarsko in fizično škodo svojemu narodu. Na ta način, in če se uporablja še pristno ameriška metoda kastracije, se narod izčisti, iztrebi in sposobnim ter zdravim družinam se olajša obstoj in napredek. Na ta način se lahko mnogo stori za fizično regeneracijo naroda.

Vseh teh zakonov in evgeničnih stremljenj sploh pa ne gre presojeti samo z enostranskega vidika na biologiji osnovane evgenike, treba je računati tudi z etičnim čustvovanjem in pravom poedinca na njegovo telo.¹ Evgenična pravila se morejo izvajati samo v onem obsegu, katerega začrtava moderno pojmovanje o vrednosti individua in katerega določajo moderni nazorí o razmerju med poedincem in družbo ali državo. Poleg teh pomislekov pa se je treba tudi vprašati, ali se s takimi praktičnimi odredbami v resnici doseže zaželjeni cilj. Doslej tudi ameriški zakoni niso prepričevalno dokazali, da so resnično koristni in uspešni.

V Nemčiji razpravljajo še o drugem načinu, po katerem bi se dalo omejiti ali preprečiti razmnoževanje slabičev in bolnikov. Meseca februarja je priredilo nemško društvo za plemensko higijeno posvetovanje o vprašanju, ali naj se zakonitim potom

¹ Tozadevno je zanimiv zbornik „Des deutschen Volkes Wille zum Leben“, — izdal Martin Fassbinder, založil Herder v Freiburgu im Breisgau — ki obravnava ta vprašanja s krščanskega stališča.

določi, da si morata kandidata za zakon predložiti zdravniška spričevala o svojem zdravju, preden skleneta zakon. Vprašanje se ni soglasno rešilo, vendar je prevladovalo mnenje, da bi bilo umestno, ko bi si ženin in nevesta izmenjala pred poroko zdravniški spričevali in se tako prepričata, ali so izpolnjeni tudi zdravstveni predpogoji za vstop v zakon. Izmenjava spričeval naj bi bila sicer obligatorna, vendar naj bi se udeležencema prepustilo, odločiti se, ali hočeta stopiti v zakon ali ne. Za direktno prepoved zakona v slučaju bolezni, ljudstvo da še ni zrelo. Zdravniška spričevala naj bi za enkrat samo opominjala zaročence na nevarnosti bolezni in razširjevala razumevanje za velikanski evgenični pomen zakona.

* * *

Pri vseh kulturnih narodih se znanstveniki in praktični politiki intenzivno bavijo z vprašanjem, kako naj se ustavi propadanje ljudstva. Beseda degeneracija ni samo prazno strašilo, temveč resen opomin za bodočnost. Po neznansko visokih izgubah, ki so jih utrpeli narodi v svetovni vojni, stopa vprašanje populacije siloma v ospredje. Populacijska politika stoji pred resno nalogo, kako in s katerimi sredstvi naj se ljudstvo dvigne iz propada, kako naj se narodi kvalitativno in kvantitativno izpopolnijo. Od rešitve tega vprašanja je odvisna bodočnost naroda v veliko večji meri kakor od slučajnih zmag in porazov na bojišču. Tudi zmagoviti narodi se ne bodo mogli dolgo ohraniti, ako se pravočasno ne regenerirajo, nasprotno pa se bo tudi premaganec kmalu zopet dvignil, če se bo njegovo narodno telo uspešno prerodilo.

Evgenika rešuje po znanstvenih načelih en del vprašanja o populaciji. V prvih letih po vojni ji bo izročena važna naloga. Naj si tudi je sedaj še vse v teku, marsikaj nejasno, nedognano, problematično, vendar bodo morala v bodočnosti načela evgenike v tej ali oni obliki zmagati. Ali bo zmagala radikalna ameriška metoda, ali bodo drugi narodi našli drugačne, svojemu stanju primernejše oblike, o tem bo odločala prihodnost. Naloga sedanosti pa je, da se proučujejo biološke osnove in se pretresajo praktični načrti in možnosti.

Slovenci doslej nismo mnogo govorili o teh stvareh. Populacijska politika za nas ni eksistirala, ker nam ne bi bilo vsled naše odvisnosti ničesar koristilo, če bi se bili še tako temeljito bavili s temi vprašanji. Naraščaj, ki ga je rodila slovenska mati, je požrla tujina, ameriški in porenski kapital, iz živega narodnega telesa je trgalo potujčevanje in raznarodovanje najboljše ude. Čemu bi si bili delali skrbi, komu v prid naj bi bili pospeševali razmnoževanje našega ljudstva!

Pečali se nismo z evgeniko. Razumljivo in naravno. Plemenitili bi bili svoj rod za to, da bi imeli tuji narodi dobiček. Naši sposobni, zdravi poedinci, naše kremenite družine bi bile bogatile tuje rodove. Kakor hitro pa postane narod politično samostojen, kakor hitro dobi možnost samosvojega razvoja, postane vprašanje populacije aktualno. Tedaj bo nujno potrebno, da se tudi pri nas uveljavijo in pripoznajo biološka načela plemenske higijene ali evgenike in da se tudi pri nas prične tozadevno praktično delo.

Že sedaj, ko je še vse prepojeno z velikimi političnimi idejami, bi bilo potrebno začeti zbirati gradivo, pretresati načrte, pripravljati tla bodočemu delovanju. Na Nemškem obstoja mnogo društev, ki se pečajo z ljudskim zdravjem in ki srkbe za fizično silo svojega naroda. Razen tega se nemška vlada z vsemi silami trudi, da se izpopolnjuje, krepi in razvija narodno telo. Nemške univerze in znanstveniki delujejo na tem polju. Tudi v Avstriji se je že začelo gibanje. Na Dunaju se je osnovalo društvo za populacijsko politiko, v katerem delujejo nemški politiki in dunajski znanstveniki, seveda v

smislu centralizma. Ko pride čas, bodo društva, vlade in znanstveniki zastavili vse sile, da se narod regenerira, preporodi.

In pri nas? Doslej nimamo še ničesar. Nimamo društev, ki bi skrbela za ljudsko zdravje, nimamo časopisov, ki bi zanašali pouk o higijeni med ljudstvo, nihče ne stopi med narod, da bi ga z besedo poučil — in menda nihče ne premišlja o tem, kako se bodo te stvari uredile, ko napoči čas za to.

Morda bi se dalo tudi v sedanji politični atmosferi osnovati društvo ali odbor, ki naj bi pripravljaj in preštudiral vse potrebno za zdravstveni preporod ljudstva, za fizično regeneracijo naroda.

Bolj ko vsaka beseda, mislim, da utemeljujejo ta nasvèt sledeče števike (po „Slovenu“ z dne 18./III. 1918.):

V veliki in narodno zdravi cerkljanski župniji je lani (1917.) umrlo 118 ljudi, rojenih je bilo pa le 50; v Kranju mrličev 116, rojencev 68;

„ Kovorju	„	18,	„	8;
„ Mavčičah	„	31,	„	20;
„ Naklem	„	32,	„	22;
„ Podbrezjah	„	36,	„	17;
„ Smledniku	„	59,	„	29;
„ Šenčurju	„	94,	„	43;
„ Šmartinu	„	88,	„	45;
na Trsteniku	„	12,	„	6;
v Velesovem	„	20,	„	9.

V vsaki tretji župniji ni bilo celo lansko leto nobene poroke.

Te številke — da ne navajam obširnejših statistik, ki bi v bistvu podale enako sliko — so kakor žarek, ki nam za moment razsvetljuje mizerijo bodočnosti, te številke nam odpirajo pogled na prepad, ki se odpira pred našim narodom, te številke so jasen in glasen „memento mori“ za naš narod. In te številke nam slikajo samo eno stran velikanske mizerije, govorijo nam samo o kvantitativnih narodnih izgubah; ogromne škode, ki nam jo je prizadejala vojna na kvaliteti narodnega človeškega materijala, še ne vidimo v polnem obsegu. Spolne bolezni, jetika, moralna izprijenost so poslabšale kakovost sedanje generacije in bodočih rodov.

Da bo kos kulturnim in političnim nalogam bodočnosti, se mora narod fizično popolnoma preroditi!

Niko Bartulović:

Demokracija Jugoslovenstva.

Kao sva narodna ujedinjenja, i misao Jugoslovenstva je nužna posledica demokratizacije. Separatizmi su uvek aristokratskog porekla; posledica feudalnog sistema. Široke mase osećaju srodstvo dublje nego pojedinci; i iz potrebe i iz instinkta. Prost čovek oseća potrebu svakog suseda i svak mu je stric, brat ili kum. On može da bude egoist, ali egotist nikada; sebičan, ali ne ohol. Oholost, hlepnje za vlašću i prvenstvom daleko su veći uzrok separatizmima nego materijalna sebičnost.

Narodno jedinstvo mi smo naučili od seljaka. To nije fraza: ne velim naime da uas je seljak naučio, već da smo svi naučili. Nije nam on propovedao, ali on je živeo.

I iz tog života, izvornog i čistog mi smo se naučili, da smo jedno s njime, jedno sa svakim seljakom na našem jugu, a on sa svima. U tome i jest razlika našeg nacionalizma od starog patrijotizma. Nacionalizam je demokratizacija patrijotizma, koji je, ako ne aristokratskog, a ono svakako izključivo buržoaskog porekla. To je politika, učena iz knjiga, narodna sloga u svrhu političke taktike, jedinstvo kao obranbeni savez. Naš novi nacionalizam je naprotiv pozitivni osećaj supripadnosti, koji instinktivno živi u najširim masama pa im ga samo treba probuditi. Tim nastaje onaj najrealniji vez dvaju elemenata, koji je jedini kadar, da ih potpuno za uvek smiri i ujedini, a to je vez uzajamnog davanja i primanja. Inteligencija prime od naroda sirovinu jedinstva, devičansku snagu njegovu, da mu je onda pruži izdelanu u oružje za život i borbu. I obratno, narod od inteligencije prima ovo poslednje, da mu pruži neprestance ono prvo. Ideologija inteligencije time prestaje da bude ne samo aristokratska, već i knjižna ili individualistička, i postaje zaista demokratska, potičući iz naroda i aplicirajući se narodnim potrebama.

Demokratskičnost jugoslavenske ideologije dokazana je belodano i jednim eksperimentom iz života. Kroz nešto više od pet godina mi smo uspeli, da je ucepimo i u najšire slojeve našeg naroda, dok smo za svaku drugu ideju morali da se na decenije borimo, da je makar najgornji slojevi poprime. I nisu prilike za nju nipošto bile povoljnije nego za druge. Znači da je narodu bliza. U ostalom pod raznim formama ona je u narodu živela uvek. Slavenstvo je uopće nešto drugo nego što je Germanstvo ili Romanstvo. Ono je još uvek osećaj supripadnosti, a ovi su još samo historičko-etnografski pojmovi. Slaveni se doduše međusobno tuku, ali osećaj bratstva ne mogu zatajiti baš najšire mase. Te šire mase kod romanskih naroda i neznaju što je to Romanstvo, dočim n. pr. ima naših seljaka, koji gotovo bolje znaju, da su „Slovinci“ nego da su Hrvati. Nikakav rat proti Rusije neće istrijebiti u bugarskom seljaku osećaje srodnosti sa ruskim. S druge strane postoji doduše i poslovična „slavenska nesloga“, no u jednu ruku baš kao dokaz ovog osećaja — pripadnosti. Jer germanski narodi su daleko nesložniji od slavenskih, pa ipak si ne predbacuju tu neslogu. Mi je naprotiv spočitavamo samo zato što instinktivno osećamo, da smo braća i da nebi smeli da budemo nesložni. U ostalom, u koliko zaista ta nesloga postoji, ona je posledica nedemokratizovanosti našeg političkog i društvenog života. U narodu ona ne postoji i on je nerazume. Najveće zlo koje naš seljak kod gospode vidi, to su stranke. Mislim na zdravog, nepokvarenog seljaka. Štoga naša politika dobiva više veze s narodom, tim šire biva njeno obzorje. Naši su separatizmi još uvek posledica starih feudalno-komunalnih mentaliteta, koji su naistoku pod uplivom turskim, a na zapadu pod uplivom talijanskim, vladali do pred pedeset godina. Pravaštvo je bilo prvi radikalni pokušaj narodnog ujedinjenja, koji se baš zato, što je preradikalno hteo, da sve obuhvati i u jednom imenu, izrodio u protivno. Jugoslavenstvo (Ilirizam), koje je prije pravaštva došlo, bilo je naprotiv preparat u filološko-historičkih retorta i zato bezživotno. Pravaštvo pošavši barem i jednostrano s demokratskog narodnog temelja pobijedilo ga je lako.

U ostalom, daleko važnije nego demokratsko poreklo jugoslavenske ideje, jest njena demokratska baza, njena demokratska bit i to, što je jedina mogućnost potpune njene pobeđe u demokratskoj ideologiji i metodi. Dokle god su je kvarili razne hegemonije ili supremacije, — sve nedemokratski pojmovi — nije ideja jugoslavenska mogla, da osvoji nikako sav naš narod. Kod onog dela, čiju je supremaciju uključivala nailazila je doduše na pristajanje, ali samo u moćnijim krugovima i ne kao iskreni osećaj; kod ostalih delova mogla je da naidje samo na nepoverenje. Tako se svršilo svehrvatstvo, a tako i svesrpstvo. Istom kad su misli ruske revolucije dale i jugo-

slavenskoj ideji demokratski oblik potpune in općenito priznate jednakosti i jednakopravnosti svih komponenata, uspelo joj je da kroz samu godinu dana osvoji sav naš narod, te da postane ozbiljnim faktorom u medjunarodnim pitanjima. Općenita pobjeda demokratske misli samo je dakle pospešila pobjedu jugoslavenske misli; dokaz da izmedju njih postoji srodstvo. I ako se nekome čini, da je pobjeda revolucije u Rusiji propast Slavenstva ili Jugoslavenstva, taj neka se seti, da je caristička Rusija bila ona koja je londonskim ugovorom izručila Italiji slavenske zemlje, dočim je baš revolucionarna Rusija svladala pohlepu Italije i prisilila je, da se u ime demokratizma i pravice odrekne zemalja, koje nisu njene.

Kao što je demokratizam pomogao do sada ideji Jugoslavenstva, tako je i nadalje jedino on u stanju, da je, od uspeha do uspeha vodi do konačne pobjede. Naj jugoslavenskija naša zemlja, jest Bosna, zato jer u njoj još vlada feudalni sistem i zaostalost. Gdegod su široke mase mogle da se prosvetle i da progovore, tu je naša misao jača. Ako mi hoćemo imeti zaista svoju državu i biti slobodni od tuđih uticaja i od tuđe ovisnosti, onda moramo nastojati, da oslobodimo ne samo našu politiku, nego i naš socijalni život ropstva. Baš zato jer smo malen narod, mora da je ceo narod država; — ceo narod vlast i ceo narod radnik; ceo vodja i ceo vojnik. A to znači demokratsku jednakopravnost socijalnu, političku, vjersku i kulturnu. Jer samo ako svim razpoloživim siloma potenciramo snagu naše države, — a dok se država osnuje, snagu naše misli, — moći ćemo da odolimo moćnim uplivima jačih i brojnijih narodâ. Ne radi mogućnosti navale, već radi mogućnosti obrane. Jer navala nije naš program. Mi smo prijatelji bratstva medju narodima, općenite medjunarodne demokracije. Baš zato što smo maleni, ta nam je misao potrebna garancija mirnog i slobodnog života; uspešne, kulturne i gospodarske utakmice.

Dok se naši ideali postignu, naš rad mora da je upravljen izključivo njima. A jedini uspešni rad za te ideale je rad u narodu: jačanje narodne svesti i snage materijalne i moralne; u isto doba uporaba te snage prama gore u svrhu izvojštenja slobode. A to je isto što i program demokracije. Danas više nema razlike izmedju nacionalnog i socijalnog demokrata, jer danas je svakome jasna uzajamna veza socijalnog i nacionalnog pitanja. Samo u slobodnom narodu mogu da budu zaista slobodni pojedinci, i samo od slobodnih pojedinacâ sastoji se zaista slobodan narod. Tko radi dakle na jednom, radi i za drugo, i samo zato što je danas nacionalno pitanje silom okolnosti postavljeno u mogućnost naglog i može biti uradnog rešenja, dužnost je, koli nacionalnih toli socijalnih demokrata, da toj strani svog zajedničkog problema posvete glavne svoje sile, da ih posle sretnog rešenja, posvete svi složno onoj drugoj. Da je sad na redu socijalna revolucija, mesto nacionalne, nacionaliste bi bili dužni da učine obratno.

Pavel Flerè:

Naše školstvo po vojni.

(Nekaj misli in načrta.)

I.

Danes, ko pri vseh napravah našega javnega življenja pregledujemo smotre in namene teh naprav ter zremo na nje s stališča naše bodočnosti, je prav, če izpregovorimo s teh vidikov tudi o našem školstvu in o splošni narodni vzgoji. Tudi to na-

pravo poznamo iz preteklosti in sedanjosti, razgrnjene imamo pred seboj njene smotre in uspehe, po njih lahko sodimo, ali spada ta naprava neizpremenjena v bodočnost, ali bo služila tudi tedaj v narodni dobrobit, kakršna je.

Namen šolstva je izobrazba poedinca in celote, t. j. pouk in vzgoja poedinca in po kulturni enoti (narodu), ki ji pripada, pouk in vzgoja človeštva. Ker pa je v kulturni enoti, v narodu, združeno vse življenje te enote v organsko zvezo, se mora iz te narodne enote razvijati zopet enotna organizacija narodnega izobraževanja, če hočemo, da je izobrazba narodu, ki mu je namenjena, res ud objektivne narodne enote, t. j. da je izobrazba res činitelj, ki nudi vsakemu posamezniku v narodu ono javno izobrazbo, kakršna odgovarja njegovim potrebam, zmožnostim in nagnjenjem. To je zahteva, ki jo moramo staviti za praktično šolstvo.

Ali pa vrši današnja šola to nalogo? Tukaj ne mislimo na delo v šoli; premotriti hočemo marveč le ustroj, ki narekuje tudi to delo.

Ta šolski ustroj naj bi bil po svojem smotru enoten; pri današnjem šolstvu pa vidimo tri, kolikor se tiče njihova uredba praktičnega življenja, povsem ločene šole: nižje šolstvo (ljudska, meščanska, obrtnonadaljevalna šola), srednje šolstvo (gimnazija, realka, učiteljsišče, strokovne šole) in visoka šola (vseučilišče, tehnika, akademija). Na to diferenciacijo šolstva bi pristali vsled družbenih potreb, če bi ne imela vsaka teh šol svojega lastnega, od druge šole docela nezavisnega namena in smotra.

Nižja šola (Slovenci govorimo pretežno ponajveč lahko le o ljudski šoli) naj poda onim, ki jo dovrše, nekako „splošno izobrazbo“, t. j. natrpa naj jim od vsakega učnega predmeta nekaj snovi, podá naj jim osnovo razumevanja na vseh praktičnih življenjskih toriščih. A kakor je doba od 6. do 14. leta za dosego tega učnega smotra prezgodnja, tako je prezgodnja za smoter vzgoje, ki je ob kratkem: vzgojiti značaj. A ravno ta ne more priti v poštev. V starosti, ko otrok pohaja šolo, je značaj za vzgajanje še premalo trden, kar pa more v tej starosti počenjati učitelj z učenčevo voljo, pa je bolj dresura kot vzgoja volje. Oblika značaja, t. j. volja, ki uravnava lastno mišljenje (kakor tudi po nje določena nadarjenost v pravem življenjskem pomenu) postane izrazita ravno v dobi, ko otroci ljudsko šolo zapuščajo. Brez ozira na to, da delujejo pri vzgoji poleg šole — ali pač z njo, češče še proti njej — najrazličnejši motivi in faktorji, je v šoli sami dosega vzgojnega smotra izključena. V tem, da se otroci, ki vstopajo v življenje le z dovršeno nižjo šolo, izpuščajo iz šolske obveznosti tako zgodaj, je najpoglavitejši vzrok neuspehov, ki jih ima ta šola za življenje. Narod sam čuti in spoznava to nezmožnost pri pouku kakor pri vzgoji in dviga proti njej svoj klic. Da padajo pri tem udarci tudi po učitelju, je umljivo, ker gledamo bolj na delavca, kakor na način njegovega dela; njegova nezmožnost nam je bližja kakor impotenca ustroja, ki uravnava njegov posel. In kako ga uravnava! V višjih razredih naše ljudske šole mora vsled različnih smotrov in namenov različnega šolstva učitelj ponajvečkrat vršiti dvojno nalogo: pripravljati na življenje, t. j. podajati učencem, ki stopajo iz te šole naravnost v življenje, vsaj osnovne realne pojme o življenju, obenem pa druge pripravljati na vstop v srednjo šolo. Ker pa ima srednja šola svoj docela lastni, kar največ humanistični smoter, mora biti tudi priprava za vstop vanjo kolikor mogoče humanistična.

Tudi to dvojno delo in z njim zakrivljeni neuspehi so sad razrednega ustroja našega šolstva. Že pri prehodu iz nižjega v srednje šolstvo vidimo, da je zrastle vse to šolstvo preveč na tradiciji, a premalo na praktičnem uvaževanju socialnih življenjskih potreb. Zato tudi tako malo odgovarja potrebam družbe, ki mora stremiti po tem, da je šola res vsestransko koristna ustanova. A taka ni niti nižja šola s svojim stremljenjem

po „splošni izobrazbi“, in taka ni ne srednja in ne visoka s svojimi znanstvenimi smotri. Zlasti ti šolski „znanstveni smotri“ so docela izgubili stik z življenjem, a če se še vedno zahteva „zrelostni izpit“ in „akademična izobrazba“ za dosego raznovrstnih meščanskih poklicev, je to anahronizem, kajti v resnici ne usposablja za te poklice navadno ne prvo, ne drugo. „Naša srednja, oziroma visoka šola je le preveč nekaj privileg šolnikov in veda teh šolnikov je le premnogokrat na antiko naslonjena „šolska modrost“, ki ji nedostaja glavno, namreč praktično izkoriščanje vede v velikem (J. Pahor v Uč. Tov.)“ — ta izrek predobro označuje vzrok sterilnosti naših srednjih (in visokih) šol in njihovih uspehov v praktičnem življenju. Pač pravi srednja šola, da ji je namen tudi poglobitev splošne izobrazbe (moloh, ki se mu je žrtvovalo že toliko mladostnih sil!), a resnica nam kaže, da se čimrajše izgublja še od te mrvice praktičnosti v jalovo doktrinarstvo. Namesto, da bi se šola v svojih srednjih in višjih nastavkih poglobila v praktičnost vsestranske ljudske izobrazbe ter se takò podemokratila, se zabuba v svoj tradicionalni antični humanizem ter s tega aristokratsko zre na ljudi, ki se po svoji nadarjenosti niso mogli prilagoditi njenim načrtom ali vsled svojih družbenih razmer niso sedeli na njenih klopek, a vzlic temu vršé prevažne funkcije v ustroju modernega gospodarskega življenja. Omenjamo trgovce, mehanike, tehnike i. dr., ki v izobrazbi za svoj poklic gotovo niso vedeli, kaj naj začno z latinskimi nepravilnimi glagoli in grškimi aoristi. — Ta očitek srednjemu šolstvu velja v prvi vrsti humanistični gimnaziji. Sicer ji je njena suverena tla že izpodbila ustanovitev praktičnejše realke in ustanovitev zavodov, ki svoje gojence neposredno pripravljajo na bodoči poklic. A tudi ti zavodi se niso ustanavljali toliko po potrebi poklica, kakor v svrhu „podajanja (ne poglobljenja!) potrebnih znanosti“. S tem pa so se pedantnosti „šolske modrosti“ na široko odprla vrata tudi v šolah, ki jim je prvotni smoter praktična izobrazba za poznejši poklic. Tudi v njih se ne izobrazujejo nagnjenja za poklic in potrebe, združene s tem nagnjenjem, nego se poučuje v njih edinole po predpisu splošnega sholastičnega šolskega ustroja. Ne da bi bili vsi učitelji na teh zavodih toliki „sholasti“, a uprav tisti, ki niso, čutijo tembolj pezo svojega predpisanega posla.

Še neko dejstvo mi je treba omeniti, ki enako obtežuje razvoj vsega omenjenega šolstva sploh in obče, socialno zamišljeno izobrazbo naroda. Ker se zahtevajo za dosego raznih javnih poklicev, da si nimajo ti najmanjšega stika z vedo srednjih in visokih šol, zrelostni izpit in akademična izobrazba in ker nedostajajo zavodi za izobrazbo praktičnih funkcij v modernem gospodarskem življenju (ali pa so kot privatni zavodi težje pristopni in manj upoštevani), so naše srednje in visoke šole sumljivo prenapolnjene v škodo sebi in v škodo narodu, ki si brez potrebe vzgaja balast inteligenčnega proletarijata.

Iz teh kratkih izvajanj razvidimo, da pogrêša naše šolstvo dveh temeljnih činiteljev, ki sta za ekonomično uporabo pri izobrazbi narodnih sil brezpogojno potrebni: da ni socialno in da ni demokratično. Nadrejenost in podrejenost šolstva namesto socialno uravnane vzporednosti, kjer se vse razpoložljive sile lahko razvijajo po svojih nagibih in po svojih zmožnostih, je ono dejstvo pri ustrojitvi našega šolstva, ki ga za bodočnost vsekakor moramo odklanjati, obenem pa stremiti po ekonomično urejeni vsestranski ljudski izobrazbi, ki je podlaga izenačenju pravic. Ali na kratko: za bodočnost si moramo urediti šolstvo socialno in demokratično.

Po teh načelih pa mora biti namen šolstva: nuditi vsakemu otroku vsega naroda brez razlike na stan in gmočno ter socialno stališče staršev izobrazbo, ki jo zahteva njegova nadarjenost.

Z ugotovitvijo tega smotra spoznamo takoj, kje in proti čemu se bije načelni boj. Nečemo več, da bi se posvečali višjim študijam lahko le otroci, katerih starši zmorejo stroške za tak študij; nečemo, da se spravljajo tako otroci po protekciji in potom raznih zasebnih zavodov, ki rinejo otroke naprej z vsemi mogočimi sredstvi, do boljšega kruha le zato, ker so to otroci staršev višjega socialnega stališča, brez ozira na to, ali so ti otroci tudi dovolj zmožni ali vsaj enako zmožni, kakor otroci ubožčevi, ki navzlic svoje nadarjenosti nimajo prilike, da bi upotrebili to nadarjenost v svojo višjo izobrazbo. Hočemo pa, da se lahko posveti vsak potom skupnega, javnega in istega šolstva poklicu, za katerega ga usposablja njegove duševne zmožnosti. Geslo je: Za vse sposobne prosto pot! — Sposobne, za katere se zahteva prosta pot, pa določi strog izbor, ki tako izloči iz višjih šol vse nezmožne in ves protekcijski balast. Na podlagi tega enotnega smotra pa se razvijajo za posamezne duševne sposobnosti in poklicna nagnjenja najpestrejšje zahteve v zunanjem ustroju šolstva in vzgojstva. Tu sem spadajo: obvezne kmetijske in obrtne nadaljevalne šole, trgovske nižje in višje šole — torej vse panoge, ki izobrazujejo za razne stanove. Za splošno dekliško izobrazbo se zahteva vzgoja k materinstvu, gospodinjstvu, narodnem gospodarstvu, mladinski oskrbi, pouk v ročnih delih itd. Vse to so pa zahteve, ki nastopajo v pedagoškem svetu pod imenom *enotna šola*.

Kakor hitro pa smo prevzeli za preustrojitev šolstva in narodne vzgoje načeli socializma in demokratizma, moramo zahtevati za šolo obvezno ureditev vseh onih socialnih naprav, ki se je doslej za nje zavzemala potreba in usmiljenje: šolske kuhinje, zavetišča, prostost vsega pouka, odprava šolnine, ustanove in podpore, ki omogočajo ubožnim otrokom razvoj sil po njihovem nagnjenju itd., kakor tudi ureditev učiteljskega vprašanja po demokratičnih načelih. A teh socialnih naprav ne zahtevamo več iz usmiljenja, nego iz socialne pravičnosti, kar je bila doslej dobra volja karitativnosti, postane poslej dolžnost družbene pravičnosti napram vsakemu posameznemu udu naroda, stoječega na demokratičnem stališču. —

Pri obravnavi narodnega šolstva se moramo baviti tudi še s tretjim vprašanjem: z vprašanjem *narodne vzgoje*. Kadar razpravljamo o tem, moramo delati to v prepričanju, da je edini in pravi predmet vzgojeslovja sklenjena izobrazba osebnih osnovnih sil, kakor se dvigajo v narodu do objektivne enote. Enotna organizacija narodnega izobraževanja je zase ud objektivne narodne enote, a obenem duševni nositelj narodne enotne ideje.

Razmerje preteklosti napram temu vprašanju lahko opustimo, saj je znano dovolj, kako se je rezal kruh „narodnemu“ šolstvu. Za bodočnost pa nam je treba iz zaključka, da je enotna organizacija narodnega izobraževanja ud objektivne narodne enote, a obenem duševni nositelj narodne enotne ideje, izvajati naslednjo zahtevo: Narodno-avtonomnega ujedinjenja dolžnost nile, da sploh skrbi za izobraževalne potrebe vsega naroda; treba je tudi, da dá narodni izobrazbi enotno podlago.

S to zahtevo smo stopili na idejno stališče *narodne enotne šole*. Uresničenje narodnostne ideje je vedno obenem tudi pedagoški enotnostni problem. Kajti to je bistvo narodnostnega gibanja, da se združi narod v popolno organsko celoto in da zahteva to stanje tudi tak vzgojni organizem. V združenem narodu se morajo izobraževališča, ki so bila dotlej, dokler so služila različnim interesom, lahko brez zveze združiti v načelno celoto ter se mora raztegniti njihovo delovanje na ves narod. Narodna združitev sama postane narodova vzgojiteljica in mora to postati, ker tudi na zunaj reprezentira enotnost šolske in splošne izobrazbe. Kot taka pa se tudi ne more

protiviti zahtevi po enotni narodni vzgoji in v bistvu ne more biti nasprotnica narodne enotne šole. Duševna združitev naroda je namreč na vsaki podlagi izven splošne narodne izobrazbe manj možna, da ne rečemo: nemogoča. Saj je narodova skupna izobrazba nedovršena toliko čaša, dokler se ne uresniči njena ustvarjajoča npravstvena (t. j. naroda kot npravstvene celote) ideja v enotni organizaciji narodne mladinske vzgoje.

Z definicijo narodne enotne šole pa uvidimo, da so vse zahteve, ki smo jih navedli zgoraj kot zahteve enotne šole, pravzaprav le sekundarnega značaja. Kajti če prodiramo v bistvo narodne vzgojeslovno-politične zadeve, vidimo, da končna njena rešitev ni odvisna od teh sekundarnih smotrov, marveč edinole od proizvodbe enotne narodne vzgoje. S tem pa je tudi ugotovljeno, da vsa različna današnja šolstva ne morejo ostati vezana drugo z drugim le na zunaj, da ne morejo biti več podrejena in nadrejena, marveč da jih mora osrednja vzgojna ideja združiti v organsko celoto; da poslej ne bo mogla več vsaka vrsta šolstva služiti le svojemu posebnemu namenu ter zasledovati svoj lastni smoter, služiti bo morala marveč vsa celota enemu edinemu najvišjemu smotru: narodovi izobrazbi! A niti ne samo šola s svojo vzgojo in poukom: vsa izvenšolska narodna vzgoja in vse socijalno narodno skrbstvo mora v organični zvezi s šolo služiti istemu namenu.

S tem smo deloma označili delokrog enotne vseobče narodne izobrazbe, v naslednjem se obrnemo k zahtevam, ki morajo biti merodajne za preustrojitev našega šolstva v gorenjem smislu.

II.

Kakor je znano, sloni vsa izobrazba na dveh činiteljih: na pouku in na vzgoji. Pouk razvija individualne duševne sile, vzgoja budi osnovno moč socijalnega mišljenja. Od obeh činiteljev pripada vzgoji večja važnost, kajti poedinci si postanejo enaki šele z ozirom na osnovno silo socijalnega mišljenja, neenaki pa so z ozirom na individualne duševne zmožnosti. Ali z drugimi besedami: kot družbeno bitje je vsak človek človek, različen pa je intelekt poedincev, različen njihov razumni razvoj. Vendar pa se razvije vsak človek po združenju obeh teh osnov v npravno osebnost.

Iz tega sledi: vzgoja je tista, ki mora biti enotna; ki mora napatiti vse svoje sile, da ustvari iz vsakega poedinca npravno osebnost; ki je trdna vez enotnosti v narodni volji. Pouku pa pripada naloga, da razvija neenake individualne sile v oni smeri, ki v okviru narodne enote odgovarja potrebam, zmožnostim in nagnjenjem posameznega induvidua. Vzgoja združuje vse v isti smoter, pouk pa vodi na različna pota; vzgoji je naloga, da istomerno vzgoji vse ude istega naroda, pouk pa jih postavi na različna mesta, kjer delujejo v smislu skupne vzgoje vsi skupno v dobrobit naroda. Za vzgojo je s tem predpisana jasna pot, ne toliko za pouk. Tudi edinstvo vsega šolstva je predpisano z določitvijo vzgojne smeri; ni pa določena njega razsežnost. To nam predpisujejo kulturne in gospodarske potrebe naroda, obenem z njimi pa je vzvod narodove izobrazbe njena splošna in strokovna poglobitev. In ti predpisi nas vodijo do diferencijacije šolstva, do šolstva, ki mora biti tako prikrojeno, da nudi možnost izobrazbe v posebnih svojih delih raznim nagnjenjem in intelektualnim posebnostim.

Vidiki pa, ki naj dajejo pravec preustrojitvi šolstva, se izluščijo iz povedanega in so naslednji:

a) vzgojno-politični, ki terja narodno šolstvo z enotnim narodno-vzgojnim smotrom;

b) socijalno-pedagogični, ki zahteva diferencijacijo šolstva z ozirom na zmožnosti in nagnjenja gojencev;

c) socialno-didaktični, ki mu je namen didaktična preureditev pouka tako, da nudi razvoj individualnosti.

Enotnega narodno-vzgojnega smotra vzgoje nam pač ni treba več zagovarjati in opuščamo tudi vsako nadaljnje dokazovanje o potrebi takega smotra, misel je tako stara, kolikor je stara ideja narodne šole sploh.

Iz socialno-pedagogičnih ozirov pa omenjamo: vsi že prej navedeni očitki, naperjeni proti nesocialni in nedemokratični uredbi današnjega šolstva so pokazali, da zahtevajo praktično-izobraževalne potrebe naroda čim najobsežnejšo diferenciacijo pri zunanji ureditvi šolstva. Tako pri razširjenem ljudskem šolstvu, ki ga v bodoče pač ne bomo smeli zaključevati z dovršenim 14. letom, marveč mu bomo v razno-terosti v nadaljevalnem, občestrovkovnem šolstvu šele po tem letu dali pravi razmah. V dobi, ko prestopa mladenič, mladenka v življenje, jima je treba nuditi pravo sliko tega življenja ter ju s poukom uvajati vanj. V šolstvu, diferenciranem po življenjski obliki občin stanov malega človeka, si šele razvije mladi človek svoje sile ter jih usposobi za življenje. Tako urejeno ljudsko šolstvo (obratno, kmetiško, strokovno itd.) bo stopilo v rokodelstvu, kmetištvu in v industriji na mesto današnjega pouka pri mojstru. Če pri tem mali obrtnik, trgovec i. dr. izgubi vajenca, pač izgubi z njim dostikrat prav uporabno, a ceno delavno moč, a samopašni interes malega rokodelca ne bo zajezil narodnega kulturnega toka; to tem manj, ker bo ta zahteval tudi od malega obrtnika drugačne organizacije, če hoče, da obstoji v dobi vseobčega združništva.

Iz ozirov ekonomične izrabe narodnih sil pa je potrebna tudi diferenciacija znanstvenega, t. j. srednjega in visokega šolstva. Skupna izobrazba je pač možna v temeljih, a kakor hitro zahtevajo nagnjenja in zmožnosti učenčeve diferenciacijo v literarno-znanstveni, realni, znanstveno-strokovni smeri, se ji mora ugoditi in pristati mora na njo tudi uredba narodnega šolstva.

Kot maksimalno zahtevo, nekako normo, zavisno seveda od slučajev ureditve družbenega narodnega življenja, navajam za diferenciacijo bodočega šolstva naslednjo razdelitev:

A. Načelo: narodna šola.

B. Ustroj:

I. štiriletna splošna ljudska šola (nižja stopnja od 6.—9. leta).

II. štiriletna splošna ljudska šola (višja stopnja od 10.—14. leta):

a) za manj nadarjene v smislu današnjih štirih višjih stopenj osemrazrednic s posebnim poudarkom stvarnoformalne strani pouka;

b) za nadarjenejše v smislu današnjih meščanskih šol, kjer nastopa poleg stvarnoformalne strani pouka pouk v realijah kot strokah.

III. Strokovni nastavek na II., obvezen je za vse učence, ki se ne odločijo za znanstveni nastavek pod V:

a) obče nadaljevalne (kmetiške, za deklice gospodinjske, obrtne, trgovske) strokovne šole, v katerih se poleg strokovnega pouka polaga važnost na nadaljevanje splošne izobraženosti. To šolo pohajajo vsi učenci po dovrstitvi II. a), lahko pa vstopajo vanjo tudi oni, ki so dovršili II. b), če se hočejo takoj posvetiti praktičnemu življenju; drugače je tem odmerjen oddelek

b) nadaljevalne (kmetiške . . ., umetniške) strokovne šole, v katerih se polaga posebna važnost pouka na stroko. — Prestop iz III. a) v III. b) ni omejen, vanj pa vstopajo lahko tudi učenci iz II. a), če so se pozneje izkazali v razvoju ter so obiskovali vsaj 4. razred šole II. b). — Obisk šol pod III. traja obvezno do dovršenega 18. leta.

IV. Neobvezni strokovni nastavek za III. b): višje (kmetiške . . .) strokovne šole.

V. Znanstveni nastavek na II. (srednja šola):

a) triletna skupna realna gimnazija (nižja skupina);

b) višja skupina deli učence po zmožnostih in nagnjenju v

α) literarno-znanstveno,

β) realno,

γ) pedagoško skupino¹, ki je namenjena znanstveni in strokovni izobrazbi učiteljev šol I.—III.

VI. Visoke šole:

a) vse današnje fakultete (znanstvene in strokovne);

b) posebni dveletni pedagoški oddelek za nadaljno znanstveno in strokovno izobrazbo absolventov V. b, γ) in sicer: eno leto v svrhu poglobitve znanstvene psihologije in vzgojeslovja (posebna predmeta: poizkusna psihologija in pedagogika); eno leto je odločeno praktičnim vajam. Ta oddelek visoke šole je namenjen neobvezno učiteljskim kandidatom za II., obvezno učiteljskim kandidatom za III. Nadaljni izobrazbi za učitelje na šolah I. in II. služijo posebni brezplačni tečajji na tem pedagoškem oddelku, katerih obisk se zmožnejšim učiteljem olahkoči s posebnimi subvencijami. —

Načeloma ista kakor socijalno-pedagoška je socijalno-didaktična zahteva preureditve današnje šole, vendar pa lahko rečemo, da kulminira po osvobojenju od vseh onih vezi, ki tišče danes v šoli k tlom učitelja in učenca in vse njuno delo. Kot splošna načela in splošne zahteve iz tega so sledeče:

A. Splošno: 1. Ves pouk in vsa vzgoja temelji na narodni podlagi. 2. Vse šolstvo je urejeno tako, da mu je namen enotna narodna izobrazba; enotna v tem, da so deležni splošne izobrazbe lahko vsi udje naroda potom javnega pouka in potom javnih socijalnih naprav. 3. Ljudski šoli je namen, da vzgoji in splošno izobrazbi najširše narodove sloje. Pod splošno izobrazbo umevamo gotovo množino izobrazbe potom vzgoje in pouka, ki ustvarja lastno mišljenje, možnost sklepanja in dejanja. (S tem je začrtana tudi didaktična pot v splošnem šolstvu.) 4. Nadaljevalne šole izobrazujejo vse narodove rokotvorne sloje strokovno in jim nudijo splošno izobrazbo kot nadaljevanje ljudske šole; (zato so potrebne uredbe učnih delavnic, razširjenih šolskih vrtov, gospodinjstkih tečajev; pouk se vrši le ob delavnikih in izven večernih ur, pouk v telovadbi in v enem drugem živem jeziku.) 5. Srednje šolstvo prevzema osnove znanstvene in strokovno-znanstvene izobrazbe. 6. Visokim šolam je namen poglobitev znanstvene in strokovne izobrazbe, da tako izpolnjujejo svoje idealne in praktične naloge. 7. Izobrazba učiteljstva ljudskih in nadaljevalnih šol je mogoča le v okviru 5. in 6. točke. 8. Šolsko dobo posameznih kategorij določajo pedagoška načela in oziri na smoter teh kategorij. 9. Vse šolstvo mora biti v svoji organizaciji urejeno tako praktično, da prepreča nastajanje inteligenčnega proletarijata v narodu. 10. Vsak ud naroda ima pravico do brezplačne udeležbe pri izobrazbi v okviru vsega šolskega organizma po svojih nagnjenjih in zmožnostih. 11. Do višje znanstvene izobrazbe imajo prosto pot le nadarjeni; a tudi ti le, če se je hočejo posluževati. (Sledi iz 10). 12. Za doseg v 10. in 11. izražene pravice se zahteva brezplačnost pouka in učnih sredstev v vseh šolah, kakor tudi brezobzirna podpora za vse, ki bi se zaradi gmotnih družinskih razmer ne mogli razvijati po zahtevi 10. (Stipendiji, javni internati itd.).

¹ Praktični tozadevni korak je storil s tekočim šolskim letom kr. višji dekliški licej v Zagrebu, kjer so se ustanovili pedagoški letniki (počenski s 5. šolskim letom) ter se kot lastni oddelek priklopili višjim (5., 6., 7. in 8.) šolskim letom višjega liceja.

B. Načela za ugotovitev učiteljskega stališča: 1. Za vse učitelje se zahteva popolna politična in gospodarska neodvisnost. 2. Šolskega voditelja voli učiteljstvo dotične šole, pa le za omejeno dobo. 3. Nadzorniška pravica krajnih šolskih svetov se odpravi. 4. Za šolsko nadzorništvo posameznih kategorij se zahteva daljše delovanje na ravnotakih šolah in izkaz temeljite pedagoško-didaktične izobrazbe. 5. V šolskih oblastih se mora zvišati vpliv učiteljev in njihovih konferenc (kakor tudi vpliv šolskih zdravnikov).

C. Socijalne naprave: 1. Že poudarjena brezplačnost pouka in vseh učnih pripomočkov. 2. Ugotovitev pripomočkov za olahkočenje študija ubožnim učencem (stipendiji, javni internati itd.). 3. Šolsko zdravništvo in obvezno zdravniško nadzovanje vseh učencev. 4. Oskrbne naprave za otroke, ki so zapuščeni ali brez staršev. 5. Šolske kuhinje in zavetišča. 6. Skrbstvo za bolehe in slabotne otroke ubožnih staršev (javna otroška zdravilišča in okrepčevališča). 7. Vse javne socijalne naprave služijo splošni narodni vzgojni uredbi.

Č. Izvenšolska splošna narodna vzgoja: 1. Kot dopolnujoče izobraževalne naprave se morajo ustanoviti javne mladinske in ljudske knjižnice, ki se vzdržujejo ali z občinskim davkom (kakor na Angleškem) ali pa s skupnim delovanjem in subvencijami javnih korporacij. 2. Poljudni vseučiliški tečaji se morajo v večjih krajih omogočiti z izdatnimi subvencijami javnih korporacij.

*

Zaključujem s posnetkom iz vsega povedanega: narodu je potrebno šolstvo, ki — prežeto z idejo narodne vzgoje, svobodno od vsakega in kakršnegakoli pritiska — nudi vsakemu narodovemu udu neovirano po njegovih zmožnostih in njegovih nagnjenjih možnost izobrazbe v korist narodu.

Ferdo Kozak:

Nekaj misli iz preteklega časa.

Inteligenca je oko narodov. Kjer narod životari in tone v malenkostnem življu, je ona kriva, ker je rodila malenkostne ideje.

*

Vsaka narodna vlada, ki je pred vojno delovala v smislu kapitala in militarizma, je grešila na nesvobodi človeka poedinih narodnosti.

*

Vsaka stranka je nekaj časnega, kar dokazuje, da ni bodočnosti v uredbah in zakonih od zunaj, nego v naši notranjosti, v našem mišljenju, rekel bi v zaduševljenju naših instinktov.

*

V nas, to je v našem naziranju, v družbi in medsebojnih odnošajih leži naše suženjstvo.

*

Zdi se, da preide nova doba meje narodov v mednarodnost. Boj med narodi, to je boj imperijalističnih teženj in interesov posameznih vlad da prostor boju med

kastami in strankami. In ta čas bo brezpogojno tirjal višji duševni razvoj vseh slojev — bo torej pot navzgor.

*

Naši narodnosti je dala temeljni sok naša nesvoboda, kajti ta je tekom let izkristalizirala v nas pojem medsebojnega priznavanja.

*

Vedno in povsod poudarjajo formulo „časten mir“. Nam, ki nam ne velja zmaga brutalne sile kot čast, pomenja le nekaj abstraktnega, ki si privzema pravico, ceniti človeško delo. A pred častjo je dejanje, je nagon. „Časten mir“ je le apelacija vlad na najnižje instinkte zaradi svoje lastne obrambe. Narod pozna le pravo, kar on čuti v sebi kot resnično.

*

Kdor je bral prvi veliki Czerninov govor, je čutil v tistih besedah, kako se nekaj, kar hoče živeti, z vso silo koplje rov do zraka. Mogoče se pa Czernin niti sam ni zavedal, da ni proklamiral ciljev avstro-ogrske monarhije, nego da je nastopil, da reši in utrdi sedanjo oblast. V tem smislu je govoril v imenu cele diplomacije sveta, v imenu vseh kron, kratko, v imenu legitimne predpravice. Komu? Narodom, da vedo zakaj se bore v strelskih jarkih, zakaj vlada vodi vojno? Tu slutimo, da se zdaj bori nekaj, kar je, z onim, kar ima priti. In to je Czernin vedel, zato je govoril. Saj država ni samo institucija, država je ideja, kakor je bila v preteklosti Cerkev, Rim. Je to velsila razuma, zakon, ki ga je človeštvo izvrglo v svoje trpljenje, ker brez zakona ne more obstojati. Cerkev — absolutni bog je moral pasti, kakor hitro ga je zasegel razum. Zdaj se lomijo druga stebrišča, kajti samo zemlja, namreč samo posest in moč nas ne more utešiti. Tragedija človeštva ni nikjer jasnejša, kakor v njegovem boju po trdnem oporišču. To je boj za svobodo potom ustvarjanja oblasti, to je nezavedna pot do človeštva, do sebe, do vere. Zato, namreč zaradi obrambe, je moral Czernin podati ono formulo o samoodločbi državi, ker je daleč videl. Razvil je svetu program najvišje oblasti, neke vrste mednarodne države ali boljše vesoljne organizacije. In nam se je sprva zdelo čudno, da bi tisto, kar čuva zakon, ne razumelo mednarodne pravice, ki naj si v bodoče osvoji svet. A ko smo spoznali prepad, smo razumeli. Czernin je bil reakcionar, diplomat, oziroma, on je iz svojega instinkta pozval: „Vsak naj malo trpi in potem si podamo roke in vladamo.“ Tako približno, kajti zavedel se je trenutka, ko se odloča, ali osvojiti si najvišje, ali pasti. Zato ta poziv ni bil klic po spravi, ne le trezen račun, ki se je moral poroditi v njem, kakor hitro je spoznal, da en sam ne more več iziti iz vojne. Zato bi sedel k zeleni mizi in se pogovoril, da se pobota: vladajmo združno. V tej njegovi predlogi je bil njegov višek. Tekmo oblasti in spor interesov je hotel preložiti v tir mednarodne enakosti, to se pravi, organizirati Državo v en pojem. A v nas leži nagon, da iščemo zakon v srcu, v resničnosti svojega mišljenja. In naravnost silna je zavest, da se mišljenje ne usmerja po v kodeksih zbranih predpisih, nego se diferencira na narode, oziroma osebnosti. Materija človeštva se razredča, da čutimo ostrejše, svobodnejše... V tem je brezno, ki je postavljena na njem oblast. Zato in pa, ker nismo račun, je moral Czernin pasti.

*

Zakon je ideja, dokler je v nas, dokler nas užiga, ker ga ljubimo in ko še ni zakon, nego vera; komaj je postavljen, ni več naša notranja dolžnost, nego le še sredstvo. V tem dejstvu temelji njegova nemoralnost. Le kultura srca jo more ozdraviti.

*

Nemški demokratizem je državen (v našem smislu), namreč že vnaprej natančno opredeljen. Zato je zanj iz življenjskega soka, iz trmoglavosti narodove duše, iz ideje poteptati stare bogove, nemoralno ali v najboljšem slučaju, blaznost.

*

Ta vojna je rodila zavest človeka: onega, ki živi pred našimi očmi in se trudi za vsakdanji kruh, a še več onega, ki je še skrit v temnih globinah krvi in čigar prihod šele slutimo. Samoodločba narodov je negacija avtokracije, suverenosti. In to je prvi korak novega človeka. Kajti ta se bori ne vsled ljubezni, recimo do splošnosti, nego zaradi svoje lastne najgloblje zavesti. Priznajmo: predno ne najdemo sebe, človeka v nas, toliko časa tudi človeštva ne bomo pojмили. V tem je tisti križev pot, ki vodi do odrešenja.

*

Nekaj je, kar je vedno vsem ljudem skupno, nekak temelj vsega ostalega. Je-li to samo človek — zver? Ali ni nasprotno združenje celote za svobodo v demokratizmu dokaz višje, kulturnejše podlage splošnosti?

*

Papež je pisal v svoji prvi poslanici željo, „da naj postanemo bratje.“ S sklepom vojne? Kaj ni nemogoče, predno ne postanemo ljudje? In vemo danes, kaj je človek? Ločili so božje v nas in žival. A kakor nismo ostali pri zadnjem, se drugo vedno bolj kaže kot fenomenalistični ideal, izvirajoč iz prastarih bogočastji izven narave in našega življenja. Postanimo ljudje, kakor postajajo zaslužnjeni narodi res narodi, da se v prvi vrsti zavemo svojega najglobljega bistva, dejstva v nas, ki je nad življenjem in smrtjo. Le v tej etični višini postanemo za ljubezen zreli.

*

Ta vojna ustvari mednarodnost, ki bo temelj celega bodočega razvoja. Ali pa se mora ponoviti.

*

Pisali in tožili so, da je vojna zrušila kulturo, ki jo je sezidalo XIX. stoletje. A mi smo videli trpljenje, videli smo človeka begati brez zemlje in brez ljubezni, videli smo preklinjajočega umirati po zapuščenih poljih, videli smo oči v oči posledico vsega, kar je pod imenom kultura pred vojno izpolnjevalo družbo, uredbe in mišljenje in morda je danes edini glas naših ust: vojna je morala biti. Ne zaradi krvi, ki je niso polja mogla popiti, nego zaradi glasu srca, ki je zahrepenelo po rešitvi. Vojna sama ni rodila vsega, če bi ne bilo tistega, kar je vojno rodilo, če bi ne bilo prsti, ki je zrasla iz nje. In baš v tiste temelje strmimo, kakor bi se ravnokar rešili pogina in ponavljamo: vojna je morala biti. Narod naš ve dvoje: da ono, kar drugi objokujejo, mora pasti in da je kultura edina rešitev človeštva, edini evangelij bodočnosti. Zato je njegova pot: ustvarjati to novo kulturo, ustvarjati resnico. Temu cilju je samostojna država le predpogoj.

Oton Župančič:

Slovanska lipa na Vaclavskem trgu v Pragi.

To je šlo od jutra do večera ves dan. Od jutra do večera so se zbirali okrog lipice pred našimi vrati ljudje kakor čebele, nosili so ji cvetja in jo kitili in krasili, da ji je izginilo deblo tja do prvih vej pod zelenjem, cvetjem in trakovi. In potem so prinesli od nekod lestvo, dva moža sta jo podpirala, tretji, bradat, z otroškim izrazom, se je vzpel nanjo in je vezal in preprezal od veje do veje trakove z veselimi praporčki, nazadnje je pričvrstil na vrh večjo zastavo — in tedaj vzklikanje, ploskanje, petje narodnih himen. Bradati mož na lestvi se je smehljal kakor pohvaljen otrok, zlezal z lestve in se uvrstil med občinstvo. Pesem je utihnila in gledali so pobožno závérovani, z ljubečim občudovanjem, to svojo lipico izbranko, ki je bila vsa pestra in šmarna, kakor slovaška deklica v pražnjem kroju. Zdaj pa zdaj se je iztegnila iz strmečega kolobara ženska roka, da ji je pripela novo kitico cvetja ali kaj poravnala ali prestavila.

Okoli devete ure so pripeketalí molčeči konjiki, razstavili so se sredi trga počez v dve vrsti, da so se konji dotikali z repovi, jahali na obe strani, potiskajoč množico pred sabo, tako da je ostal za njimi ves širni prostor prazen. Le lipica-nevestica je sijala iz mraka v svojem pisanem nakitu. Tako smo jo videli še pozno, pozno, ko smo se poslovili od nje z zadnjim pogledom skozi okno.

Zjutraj pa je stala brez kril, trakov in praporcev. Ali takoj v zgodnjih urah so se začeli zopet zbirati okrog nje in jo kititi. Zopet ves dan. Z ljubeznijo, vztrajnostjo, s pobožno závérovanostjo. In do večera je bila zopet opletena nevestica, naivno vesela svoje lepote in svojih oboževalcev. Čez noč pa, ko so se zatisnile vse oči, je njen nakit zopet izginil. In zjutraj novo zbiranje, novo krašenje, novo občudovanje. Ni odnehala ljubezen do nje, ni odnehalo nasprotstvo. Tako ves čas, kar smo bili v fistem mestu, kakor zidanje nezgodnega gradu v pravljici, ki mu vsako noč zli duhovi razneso vse kamenje do temelja.

Čudovita lipica, pravljíčna deklica sredi vrvečega velemesta — kako si se oprijela srca nam, ki si nam stražila častno stražo pred vrati! Vsak večer pred spanjem smo te še pozdravili z okna, v skrbeh, ali boš ostala vsaj nocoj nedotaknjena; vsako jutro je bil naš prvi pogled nate, naša prva misel, kaj je s teboj. Čutili smo te kakor živo, zaporedoma povišano in zopet užaljeno.

Samo preprosta lipica, a narod si jo je izbral za znamenje svoje ljubezni do bratov, za izraz vsemu, kar mu je v duši ostalo neizrečenega in neizrecnega. Samo preprosta lipica — in ob nji toliko ljubezni, toliko vztrajnosti, toliko neuklonljive volje. Kaj še-le, kadar se oklene ta resna ljubezen, vztrajnost in volja globlje ideje, misli na

svojo bitnost, na svobodo! Ako ni odnehala tu, pri vnanjosti, ali bi mogla odnehati tam? Kdor je v malem zvest, kako bi omahnil v veri ob velikem? Ob vrvenju okrog te slovanske lipe, ob tej neprestani borbi z nasprotno silo, se mi je jasno osvetlil ves potek češke zgodovine, ves napor za razvoj češke kulture . . . Kdor bi pogledal globoko, globoko našemu narodu v srce, Bog ve, ali bi nam lahko zatrdil, da je pri nas, v Ljubljani, mogoča samo taka preprosta, čudovita lipica? Odrešil bi nas, če bi nam povedal, da je.

Ideja slovenskega naroda.

Preteklost in sedanjost.

1. Ako hočemo živeti kot narod, se moramo zavedati, zakaj živimo, oziroma vedeti nam je treba, kaj je naš cilj. Posameznik, ki se ne zaveda samega sebe, to se pravi: ki ne pozna svojega razmerja nasproti sočloveku in svetu, ne živi polnega življenja, marveč samó telesno. A to je premalo, dasi je podlaga za višje življenje. Isto je z narodom. Kaj hočemo kot narod? Ali smo sploh narod?

V trojni smeri je treba zavednosti: gospodarsko, kulturno in politično.

Najbolj življensko vprašanje je pač gospodarsko, ker je od njega odvisna človeška telesnost; toda ljudstvo se počasi zaveda njegovega značaja, ker ni vedno dovolj odkrit, ampak dostikrat zagrnjen z drugimi primesmi. Kakor temelji gospodarstvo na zemljepisnem položaju in bogastvu zemlje, takó izhaja kultura iz človeške prirodnosti, iz njenih umskih in čustvenih potreb ter njenega hotenja, pri čemur ima jezikovna skupnost važno ulogo. Politika pa je sekundarni faktor, ki nastopa kot posledica gospodarskega in kulturnega udejstvovanja, dasi zopet s svoje strani mogočno vpliva na prvotna faktorja, kakor sta gospodarstvo in kultura.

V tem spisu pokažem v temeljnih obrisih postanek in razvoj ideje slovenskega naroda v naznačeni trojni smeri.

2. Po zgodovinskem razvoju so prišli naši predniki pod germansko-romanski vpliv. Ta zgodovinski razvoj je bil odvisen od naše zemljepisne lege; toda s tem ni utemeljen način, kakó se je ta vpliv uveljavljal med nami. Bavarsko-frankovska država in rimsko-katoliška cerkev oblikujeta naše zunanje (politično, gospodarsko) in notranje (kulturno, versko) življenje, a oba faktorja delujeta vzajemno drug za drugega.

Ko so se namreč snovale slovanske države na severu in jugu današnje Avstro-Ogrske, so se tri velesile borile za premoč: na zapadu Franki, na vzhodu Bizantinci in Bolgari. Južni Slovani prihajajo v njih odvisnost, oziroma iščejo podpore pri oni velesili, ki se jim zdi manj nevarna. S politično odvisnostjo je združena tudi kulturna. Kulturo posreduje v teh časih edino cerkev, a država in cerkev sta tesno spojeni.¹

Slovenci smo prišli pod Bavarce, pozneje Franke, t. j. pod Nemce, ki so nam dali svojo politično in gospodarsko uredbo, imenovano fevdalizem. To je bila družabna naprava srednjega veka. Z nemškim posredovanjem smo bili tudi pokristjanjeni. Nastaja vprašanje: Ali bi se bili mogli ogniti pokristjanjenju, oziroma, ali nam prinaša to pokristjanjenje kulturo?

Pokristjanjenju smo se upirali, a trajno upreti se nismo mogli, ker bi nas bilo veljalo življenje; zakaj to je gotovo, da bi sosedje-kristjani ne bili trpeli v svoji sredi

¹ Dr. Jaroslav Bidlo, *Historický vývoj slovanstva* (Slovanstvo, Praga, 1912, str. 6.—8.).

paganskega ljudstva. To je zunanji vzrok; a globlji je notranji. V tistih časih in za tista ljudstva pomenja edino krščanstvo višjo kulturo. Kakó je bilo na Slovenskem?

Pri nas sta dve cerkvi tekmovali med seboj: rimska in grška. Sila nas je uklonila rimski cerkvi po nemških duhovnikih. S tem je označen način našega pokristjanjenja. Bilo je obenem ponemčevanje. Oznanjevalcem novega verstva je bila bolj pri srcu desetina nego Kristov nauk. Pohlepnost po bogastvu je bila najkrepkejša ovira razširjevanju krščanstva. Nemški duhovniki s to metodo niso prinašali višjega duševnega življenja. Drugače sv. Ciril in Metod, ki sta učila krščanstvo v duhu in resnici; zato sta polagala temelje kulturi: figurativna pisava se je umaknila fonetični, tradicionalno slovstvo se je izpopolnilo z umetnim, slovanski jezik se je uvedel v bogočastje. V dveh desetletjih storita več nego prej solnograška cerkev v sto letih. Visoko izobrazena Grka spoštujeta ljudsko individualnost, da jo usposobita za višje cilje, ne uničujoč človeške prirodnosti.¹

Slovinci se po rimskem katolicizmu in nemškem fevdalizmu naslonimo državno in cerkveno na rimsko-nemški zapad in se s tem vedno bolj ločimo od drugih južnih Slovanov v pisavi, jeziku in omiki. Zmagovalec Nemeč si prilasti ozemlje premaganega Slovenca. Nemški plemič, svetni in duhovski, je vladajoči sloj, ki mu oskrbuje gospodarstvo podložni slovenski kmet. Slovenski plemič se polagoma strne z nemškim, ker mu to donaša gospodarsko korist in s tem družabni vpliv. Svobodni slovenski posestnik se izgublja, ker se deloma sam zateka pod varstvo plemiča, deloma ga razlaščuje plemič.

Svojo državnost smo izgubili, predno se je mogla ukoreniniti in razviti. Izgubili smo tisti stan, ki je bil v tedanjih časih političen faktor: slovensko plemstvo; zato nismo mogli biti narod v državnopravnem smislu. Deželni stanovi po posameznih slovenskih pokrajinah niso bili politični zastopniki slovenskega naroda, ampak fevdalnih predpravil na slovenskem ozemlju. Ker je spadalo n. pr. Kranjsko k „sveti nemški državi“, so kranjski stanovi poudarjali 1651. leta, da se ima „kranjski narod“ razumevati pod nemškim narodom.²

Tudi oni ponosni stan meščanstva, ki je bil pri velikih narodih nositelj svobode in napredka, se je pri nas vedno bolj pogrezal v tujstvo; le kmet je ostal Slovenec: duševno zanemarjen in gospodarsko odvisen.

Takó se nam kaže na Slovenskem naslednja slika: V gospodarstvu nesvobodno slovensko ljudstvo — t. zv. „Nährstand“; v kulturi tuji in potujčeni izobraženci, svetni in duhovski — t. zv. „Lehrstand“; v politiki tuje in potujčeno plemstvo — t. zv. „Wehrstand“. Slovenci kot narod ne prihajamo v poštev niti gospodarsko, niti kulturno, niti politično. (Dalje.)

¹ V „Časopisu za zgodovino in narodopisje“. Maribor 1918., XIV. letnik, snopič 1.—4., stran 109.—110., prinaša dr. Fr. Kovačič kritiko pastoralne metode solnograške cerkve v primeri z delovanjem sv. Cirila in Metoda.

² Jos. Apih, Plemstvo in narodni razvoj. (Ljubljanski Zvon, 1887, str. 405.—406.)

Toplo priporočamo sledeče knjige:

- Abditus: **Reformacija in socijalni boji slovenskih kmetov.** Broš. K 1:50.
Abditus: **Socijalni problemi. Eseji.** Broš. K 4:80, vez. K 6:50.
Vladimir Knaflič: **Jugoslovansko vprašanje. Politična razmišljanja o priliki balkanske vojne.** Broš. K 2:50.
Dr. Ivan Prijatelj: **O kulturnem pomenu slovenske reformacije.** Broš. K 1:50.
Naznanjene knjige se dobivajo v knjigarni **L. SCHWENTNER v Ljubljani.**

Pri nakupu različnega oblačilnega blaga se
blagovolite poslužiti veletrgovine

A. E. Skabernè Ljubljana.

Založništvo „Umetniška propaganda“ Ljubljana

Edicije „Umetniške propagande“ I. zbirka 10 razglednic po origin. slov. umetn.	K 2.—	Album „Begunci“ z verzi A. Gradnika K 6.— „Slov. Madona“ po orig. Fr. Klemen- čiča, velika stenska slika br. okv. „ 34.— z okvirjem „ 60.—
Gasparijeva serija 6 razgl.	„ 1:20	Album 10 umetniških reprodukcij po originalnem slov. umetništvu v obliki razglednic „ 2.—
Smrekarjeva „ 6 „	„ 1:20	
Fr. Tratnik „Begunci“ 6 razgl.	„ 1:20	
Fr. Tratnik 4 risbe na razgl.	„ —80	

Naročila sprejema „Umet. propaganda“ v Ljubljani, Sodna ulica 5.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

je imela koncem leta 1916, vlog K 66,800.000.—; hipotečnih in občinskih posojil K 27,600.000; rezervn. zaklada K 2,500.000. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje najvišje po 4% večje in nestrane vloge pa po dogovoru. — Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo c. kr. deželne vlade. Za varčenje ima vpeljane lične domače hranilnike. — Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5¹/₄% obrestim in proti najmanj 1% oziroma 3¹/₄% odplačevanju na dolg. — V podpiranje trgovcev in obrtnikov ima ustanovljeno Kreditno društvo.

Nogavice, pletenine, perilo in drugo različno v to
stroko spadajoče blago

kupite najceneje v specialni trgovini

A. E. Skabernè Ljubljana.

♥ Tiskovine vseh vrst ♥

kakor: časopise, knjige, brošure, cenike, lepake, letake, vsprede, tabele, račune, kuverte in pisemski papir s firmo, vizitke, naslovnice,

♥ računske zaključke ♥

in vsa v to stroko spadajoča
dela izvršuje ukusno in ceno

„Zvezna tiskarna“

: v LJUBLJANI, Stari trg šte. 19. :

V zalogi ima tiskarna tudi vse po najnovejših predpisih izvršene obrazce za slavne občinske urade, aprovizačne odbore, cestne odbore, zadruga, gg. trgovce, odvetnike in notarje, gostilničarje itd.